

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ МВС**

Кафедра мовної підготовки та юридичної лінгвістики

ПРАВНИЧА ЛІНГВІСТИКА

Навчально-методичний комплекс для слухачів науково-навчального
інституту підготовки управлінського персоналу ОВС

Київ 2008

Навчально-методичний комплекс із дисципліни “Правнича лінгвістика” підготовлений доцентом кафедри мовної підготовки та юридичної лінгвістики, кандидат філологічних наук, доцент **О.Л. Доценко**.

Рецензенти:

Кононець Т.Л. – начальник навчально-методичного відділу Академії управління МВС, канд. юрид. наук;

Логвиненко О.І. – начальник кафедри державно-правових дисциплін та дотримання прав людини Академії управління МВС, канд. юрид. наук.

Схвалено на засіданні методичної ради Академії управління МВС 22 вересня 2008 р., протокол № 1.

Правнича лінгвістика: Навчально-методичний комплекс. – К.: Академія управління МВС, 2008. – 92 с.

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Концепція безперервної освіти, визначена умовами приєднання України до Болонського процесу, передбачає, з одного боку, поглиблення знань, засвідчених дипломом спеціаліста, з другого – розробку принципово нових підходів до організації навчального процесу, зорієнтованих на знання, уміння й навички необхідні для реалізації в професійній діяльності. Цим зумовлене домінування в системі підготовки фахівців кваліфікаційного рівня “магістрів” дисциплін прикладного характеру, якою є і "Правнича лінгвістика".

Базуючись на знаннях, уміннях і навичках, отриманих під час опанування дисциплін "Українська мова професійного спрямування", "Юридичне документознавство" тощо, "Правнича лінгвістика" дозволяє дослідити особливості взаємодії мови і права, необхідні працівникові органів внутрішніх справ у його повсякденній професійній діяльності: особливості кваліфікації правопорушень і злочинів; пов'язаних з мовленнєвою діяльністю; дотримання мовних прав особи, правильне використання засобів мови у законотворчій і правозастосувальній діяльності та ін.

Мета дисципліни "Правнича лінгвістика" – систематизувати знання з питань законодавчої регламентації особливостей функціонування мов і варіантів однієї мови в Україні, різних проявів мовленнєвої поведінки, сформувані уміння використовувати засоби мови для створення й інтерпретації юридичних текстів різних жанрів.

Предметом вивчення "Правничої лінгвістики" є мова, яка функціонує у сферах законодавства, правозастосування, судочинства, нотаріату, юридичної документації, правничої науки й освіти, правової публіцистики; функції та специфіка мови права, її основні різновиди і жанри; система правил створення й інтерпретації правових текстів. Особливу увагу під час вивчення курсу "Правнича лінгвістика" слід зосереджувати на мовних проблемах правотворчості та правозастосування, у зв'язку з чим необхідно досліджувати такі напрямки науково-лінгвістичного аналізу правових категорій, як законодавча стилістика, законодавча техніка, текстологія, юридична термінологія, синтаксис законодавчого тексту, юридична герменевтика, лінгвістична експертиза законопроектів, експертна оцінка неюридичних текстів.

Завдання правничої лінгвістики:

- 1) вивчення правових питань мови в історичному аспекті;
- 2) забезпечення юридичної практики спеціальними лінгвістичними знаннями;
- 3) розробка лінгвістичних засад проведення експертиз неюридичних текстів;
- 4) забезпечення проведення лінгвістичної експертизи проектів законів, указів, постанов тощо;
- 5) унормування термінології мови юридичної науки;
- 6) підвищення культури мовлення працівників правничих інституцій та ін.

Вивчивши курс “Правнича лінгвістика”, слухачі науково-навчального інституту підготовки управлінського персоналу ОВС повинні володіти належним обсягом знань, навичок і вмінь, а саме:

- слухачі повинні знати:

- 1) зміст нормативно-правових документів, які визначають основні засади мовної політики в Україні;
- 2) мовні права особи, визначені вітчизняним і міжнародним законодавством;
- 3) ендоглосні й екзоглосні характеристики мовної ситуації в Україні;
- 4) лінгвістичні категорії, необхідні для кваліфікації мовленнєвих правопорушень і злочинів;
- 5) юридико-лінгвістичні засади проведення авторознавчої та почеркознавчої експертиз, експертизи об’єктів інтелектуальної власності; закордонний досвід проведення лінгвістичних експертиз;
- 6) мовні й мовленнєві показники різних психічних станів людини;
- 7) наукові засади законодавчої стилістики як складової юридичної техніки;
- 8) семантичні та словотвірні особливості української юридичної терміносистеми;
- 9) правила юридико-лінгвістичного тлумачення текстів нормативно-правових актів;
- 10) норми офіційно-ділового та наукового стилів сучасної української літературної мови;

- слухачі повинні вміти:

- 1) правильно кваліфікувати правопорушення та злочини, пов’язані з мовленнєвою діяльністю особи;
- 2) проводити криміналістичні експертизи, що потребують лінгвістичних знань, ставити запитання експертові;
- 3) добирати оптимальні вербальні та невербальні засоби впливу на співрозмовника, враховуючи його психічні характеристики й особливості ситуації спілкування;
- 4) складати тексти законодавчого підстилю офіційно-ділового стилю з дотриманням норм сучасної української мови та юридичної техніки;
- 5) добирати продуктивні моделі термінотворення;
- 6) користуватися словниками різних типів;
- 7) укладати і редагувати тексти документів з урахуванням норм офіційно-ділового стилю сучасної української літературної мови та вимог нормативних актів, що регламентують процеси документотворення в системі МВС України;
- 8) складати наукові тексти з урахуванням вимог наукового стилю сучасної української літературної мови.

ТИПОВИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Назва розділу, теми	Усього годин	З викладачем	Л	С	П	С/р
Актуальні проблеми юрислінгвістики							
1.	Мета і завдання курсу “Правнича лінгвістика”. Основні проблеми лінгвоюрисистики та юрислінгвістики	4	2	2			2
2.	Мовна політика і мовна ситуація в Україні. Мовні права особи	6	4	2	2		2
3.	Мовленнєві правопорушення та злочини	6	2		2		4
4.	Криміналістичні експертизи, що потребують лінгвістичних знань	4	2		2		2
5.	Юридичні аспекти психолінгвістики	4	2		2		2
Актуальні проблеми лінгвоюрисистики							
6.	Мова закону. Основні вимоги до мовного оформлення текстів законодавчих актів. Лінгвоюрисидична експертиза текстів нормативно-правових актів	8	6	2		4	2
7.	Юридичне термінознавство	6	4	2		2	2
8.	Юридичні словники, їх типи. Використання словників у діяльності працівників ОВС	4	2		2		2
9.	Лінгвістичне тлумачення текстів нормативних актів	4	2			2	2
10.	Мова і стиль документів, що використовуються в професійній діяльності працівників ОВС. Мовна і мовленнєва культура правоохоронця	4	2			2	2
11.	Мова юридичної науки. Мовні засоби наукового стилю сучасної української мови. Структура та правила оформлення наукової роботи	4	2			2	2
РАЗОМ		54	30	8	10	12	24

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

Тема 1. Мета і завдання курсу “Правнича лінгвістика”. Основні проблеми лінгвоюристики та юрислінгвістики

Правнича лінгвістика як галузь мовознавчої науки та навчальна дисципліна. Мета і завдання курсу “Правнича лінгвістика”.

Особливості взаємодії мови та права як об’єкт лінгво-юридичних досліджень. Співвідношення мовної і правової норми, лінгвістична та юридична кодифікації.

Юрислінгвістичний аспект правничої лінгвістики. Особливості дослідження правових проблем використання мов, їх функціонування і розвитку в різних сферах спілкування.

Лінгвоюрисдикна складова правничої лінгвістики. Використання мовних засобів у законотворчій та правозастосовній діяльності.

Основні складові правничої лінгвістики.

Тема 2. Мовна політика і мовна ситуація в Україні. Мовні права особи

Соціолінгвістичні дослідження в законотворчій і правозастосовній діяльності.

Мовна політика. Чинники, які є актуальними з погляду мовної політики. Нормативне регулювання особливостей функціонування мов в Україні. Офіційний статус мови. Поняття “державна мова” й “офіційна мова”, їх співвідношення.

Мовна ситуація. Типи мовних ситуацій. Ендогосні (територіальні та соціальні діалекти) й екзогосні (мови корінних народів і національних меншин) характеристики мовної ситуації в Україні. Проблема криміналізації, політизації, жаргонізації мовлення. Відтворення в злочинному жаргоні специфічної “картини світу”.

Мовні права особи. Урахування мовних прав особи працівниками ОВС. Засоби запобігання мовним конфліктам.

Тема 3. Мовленнєві правопорушення та злочини

Мовленнєва агресія і мовленнєве хуліганство. Проблема інвективності мовлення. Образа, її правовий статус.

Мовленнєве шахрайство та мовленнєве маніпулювання. Мовленнєве маніпулювання як складова фінансових злочинів, порушення прав споживачів тощо.

Мовленнєва крадіжка (плагіат).

Тема 4. Криміналістичні експертизи, що потребують лінгвістичних знань

Поняття лінгвістичної експертизи. Завдання криміналістичних експертиз, що потребують лінгвістичних знань.

Науково-методичні засади проведення почеркознавчої експертизи: лінгвоюридичний аспект.

Науково-методичні засади проведення авторознавчої експертизи: лінгвоюридичний аспект.

Науково-методичні засади проведення експертиза об'єктів інтелектуальної власності: лінгвоюридичний аспект.

Перспективи розвитку лінгвістичної експертології.

Тема 5. Юридичні аспекти психолінгвістики

Психолінгвістика як галузь мовознавства, предмет і завдання психолінгвістики.

Мовні здібності людини в нормі та в патології. Мовлення при змінених станах свідомості.

Співвідношення мовної і правової поведінки особи.

Вербальні засоби впливу на людину і групи людей у ситуаціях, що можуть мати правові наслідки.

Істина й неправда в словесній картині світу.

Тема 6. Мова закону. Основні вимоги до мови законодавчих актів.

Лінгвоюридична експертиза текстів нормативно-правових актів

Законодавча стилістика як складова юридичної техніки, її наукові засади. Розвиток вітчизняної законодавчої стилістики.

Мова нормативно-правових актів України. Основні вимоги до мови законодавчих актів.

Типові лінгвоюридичні порушення норм законодавчого підстилю офіційно-ділового стилю, засоби запобігання їм.

Лінгвоюридична експертиза текстів законодавчих актів.

Тема 7. Юридичне термінознавство

Юридичне термінознавство як напрямок дослідження термінологічно-правового фонду української мови. Поняття терміна та юридичного терміна.

Природа юридичного терміна. Співвідношення правового явища (денотата), юридичного поняття (сигніфікату) і термінологічної одиниці (мовного знаку).

Способи номінації спеціальних юридичних понять. Місце юридичної термінології у системі загальнолітературної та спеціалізованої мови.

Системність термінології права.

Загальні параметри класифікації юридичних термінологічних одиниць (за структурою, генетичними, семантичними, словотвірними і функціональними характеристиками).

Співвідношення національних та інтернаціональних елементів у терміносистемі права.

Продуктивність / непродуктивність моделей і способів юридичного термінотворення.

Закономірності і специфіку розвитку термінологічної системи права. Унормування юридичної терміносистеми.

Тема 8. Юридичні словники, їх типи. Використання словників у діяльності працівників ОВС

Лексикографія як розділ мовознавства. Історія українського словникарства.

Класифікація словників. Енциклопедичні словники, їх особливості. Лінгвістичні словники, їх особливості: одно- й багатомовні словники, тлумачні, етимологічні, орфографічні, орфоепічні, паронімів, синонімів, фразеологічні ін. Термінологічні словники.

Використання словників у науковій і практичній діяльності працівника ОВС.

Тема 9. Лінгвістичне тлумачення текстів нормативних актів

Поняття та розділи герменевтики.

Етапи, способи і види тлумачення нормативно-правових актів. Граматичний (філологічний) спосіб тлумачення юридичних текстів.

Акт офіційного тлумачення норм права (інтерпретаційно-правовий акт), його ознаки.

Проблеми тлумачення і сприйняття нормативно-правових текстів. Правила юридико-лінгвістичного тлумачення.

Тема 10. Мова і стиль документів, що використовуються в професійній діяльності працівників ОВС. Мовна і мовленнєва культура правоохоронця

Функціональні стилі сучасної української літературної мови. Офіційно-діловий стиль, його екстралінгвістичні та мовні особливості. Особливості мови ділових паперів.

Граматична, лексична, фразеологічна системи офіційно-ділового стилю української мови.

Редагування документів.

Тема 11. Мова юридичної науки. Мовні засоби наукового стилю сучасної української мови. Структура та правила оформлення наукової роботи

Історія формування наукового стилю. Мова і стиль сучасного науково-юридичного тексту.

Стандарти мовного оформлення наукових робіт. Регламентація підготовки та мовно-технічного оформлення наукових робіт у нормативних актах і державних стандартах.

Мовностилістичні особливості та структура наукових творів різних жанрів.

ПЛАНІ СЕМІНАРІВ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 2. МОВНА ПОЛІТИКА І МОВНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ. МОВНІ ПРАВА ОСОБИ

План семінару

1. Соціолінгвістика як складова правничої лінгвістики.
2. Мовна політика в Україні. Нормативне регулювання особливостей функціонування мов в Україні.
3. Поняття “державна мова” та “офіційна мова”, їх співвідношення.
4. Мовна ситуація в Україні: ендоглосні й екzogлосні характеристики.
5. Проблема криміналізації мови. Відтворення в злочинному жаргоні специфічної “картини світу”.
6. Мовні права особи. Урахування мовних прав особи працівниками ОВС.
7. Засоби запобігання мовним конфліктам.

Засоби для проведення поточного і підсумкового контролю

Практичні завдання

Завдання 1. Охарактеризуйте мовну ситуацію в Україні за планом:

- 1) кількість мов, що використовуються українцями;
- 2) ступінь генетичної близькості мов, які функціонують в Україні;
- 3) кількісне співвідношення мовців, які користуються різними мовами;
- 4) наявність чи відсутність стандартизації та унормування української й інших мов;
- 5) оцінка ситуації з боку мовців різних категорій.

Завдання 2. Проаналізуйте чинники, актуальні для формування мовної політики держави. Визначте, як вони реалізуються в Україні.

1. Нормативність і стилістична диференціація літературної мови.
2. Взірцевість мови друкованих та електронних ЗМІ, державних документів, парламентських виступів, виступів провідних політичних діячів.
3. Підвищення мовної культури в середній та вищій школі.
4. Систематична й планомірна пропаганда лінгвістичних знань у пресі, по радіо, на телебаченні.
5. Урахування проблем багатомовності, державної й офіційної мови, урахування мовних прав представників етнічних меншин.
6. Створення громадських і державних організацій, покликаних контролювати й корегувати стан мовної політики.

Завдання 3. Проаналізуйте основні положення проекту Закону України “Про мови в Україні” щодо їх відповідності до чинного законодавства.

ЗАКОН УКРАЇНИ **Про мови в Україні**

Цей Закон встановлює принципи мовної політики в Україні, обов'язки держави щодо забезпечення конституційних прав громадян на вільне використання мов, визначає нормативні та організаційні засади діяльності державних органів у мовній сфері.

Виключно цим Законом у відповідності з Конституцією України і міжнародними зобов'язаннями України визначається порядок застосування мов в Україні, виходячи з завдань всебічного розвитку і функціонування державної мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, гарантування вільного використання, розвитку і захисту російської мови, мов національних меншин, сприяння вивчення мов міжнародного спілкування.

Ніщо в цьому Законі не може бути витлумачено як підстава для дискримінації чи адміністративного обмеження сфери природного поширення якої б то не було мови, створення привілеїв або обмежень прав громадян за мовною ознакою.

Якщо міжнародним договором України, укладення якого відбулось в формі закону, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про мови, застосовуються правила міжнародного договору.

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Основні принципи мовної політики

Мовна політика в Україні базується на визнанні та повазі мовного самовизначення і мовних уподобань громадян.

Мета мовної політики - гарантування дбайливого ставлення до всіх поширених в Україні культурно-мовних традицій без будь-якої дискримінації, забезпечення соціально прийнятних і виправданих форм використання мов у сферах державного управління, ділового спілкування та професійної діяльності.

Стаття 2. Мовні права людини в Україні

Кожний громадянин України незалежно від національності та етнічного походження, культурної та національної самоідентифікації, місця проживання, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, соціального походження, майнового стану має право вільно користуватися, вивчати та підтримувати розвиток будь-якої мови.

Стаття 3. Мовні групи

Мовними групами вважаються групи громадян, які переважно вживають однакову мову в державі в цілому або (та) в її окремих адміністративно-територіальних одиницях.

Належність громадян до тієї чи іншої мовної групи визначається виключно ними самими шляхом їх культурно мовної самоідентифікації незалежно від їх етнічного походження і не може адміністративно підмінятися їх національною належністю.

Громадянин України може вважати себе представником однієї чи більше мовних груп.

Громадяни України можуть добровільно об'єднуватися в громадські організації для задоволення і колективного захисту своїх культурно-мовних прав і потреб.

Стаття 4. Захист прав громадян у мовній сфері

Всебічний розвиток і функціонування державної мови при одночасному вільному розвитку і використанні російської мови, інших мов національних меншин є найважливішим фактором збереження і розвитку духовної культури і культурно-історичних традицій Українського народу - громадян України всіх національностей, однією з необхідних умов його консолідації, виховання почуття громадянина та патріота, утвердження цінностей цивілізованого громадянського суспільства.

Будь-які рішення і дії, спрямовані на створення в суспільстві атмосфери мовної винятковості та нетерпимості, провокування мовного протистояння, в тому числі шляхом адміністративних методів мовної дискримінації, виявлення зневаги до будь-якої мови та будь-якої національної культури розцінюються як замах на фундаментальні права громадян і розглядаються як тяжкий злочин, що підриває основи державності України.

Розділ II. ОФІЦІЙНІ МОВИ В УКРАЇНІ ТА ПОРЯДОК ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Стаття 5. Державна мова України

Відповідно до Конституції України державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування державної мови в усіх сферах державного і суспільного життя, створює умови для її вивчення і засвоєння громадянами України.

Державна мова є офіційною мовою міжнародних документів, що підписуються від імені України.

Розповсюдження і функціонування державної мови не може бути підставою для дискримінації та обмежень щодо вільного використання російської та інших мов в усіх сферах їх природного розповсюдження, так як розповсюдження і використання російської та інших мов не може обмежувати сферу розповсюдження і використання державної мови.

Стаття 6. Офіційні мови та порядок їх використання

Офіційними мовами в Україні є мови, які визнаються робочими мовами органів державної влади та органів місцевого самоврядування, використовуються у службовому спілкуванні, веденні документації та діловодстві, при проведенні офіційних засідань, а також у відносинах з громадянами.

Офіційними мовами на всій території України є українська та російська мови.

Нарівні з українською та російською мовами в адміністративно-територіальних одиницях, в яких широко поширені інші мови національних меншин, ці мови також використовуються як офіційні. Рішення щодо використання як офіційної поряд з державною і російською інших мов приймається представницькими органами відповідних адміністративно-територіальних одиниць і є обов'язковими для місцевих органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, судових, прокурорських органів, органів арбітражу і інших державних органів.

Стаття 7. Обов'язок службових осіб володіти мовами роботи органів влади і організацій

Посадові особи державних органів і органів місцевого самоврядування, а також інших установ і організацій, які виконують соціальні функції, що спілкуються за службовими обов'язками з мешканцями даної територіально-адміністративної одиниці, зобов'язані володіти мовами, поширеними серед населення, в обсязі, необхідному для виконання своїх функціональних обов'язків. Відмова посадової особи прийняти звернення громадянина і виконати дії по суті цього звернення з мотивів неприйняття мови звернення тягне за собою звільнення з посади та іншу відповідальність, передбачену Законом.

Стаття 10. Мова документів органів державної влади та управління

Акти вищих органів державної влади приймаються і публікуються українською та російською мовами.

Акти місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування публікуються українською та російською мовами, а у випадках, передбачених частиною третьою статті 6 цього Закону - також і іншими офіційними мовами.

Стаття 11. Мова у Збройних Силах України, інших військових формуваннях

Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність Збройних Сил України, інших військових формувань, видаються українською та російською мовами. Письмові накази видаються українською мовою і при необхідності дублюються в перекладі на російську мову.

Мовою усних команд і розпоряджень, а також статутних взаємовідносин є українська мова або російська мова.

Стаття 12. Мова документів про вибори депутатів і посадових осіб

Документи про вибори депутатів і посадових осіб усіх рівнів друкуються українською мовою. Бюлетені для голосування друкуються українською мовою або мовою, поширеною серед виборців відповідного виборчого округу. Інформаційні матеріали, адресовані виборцям, готуються за вибором кандидата українською, російською чи іншою мовою, поширеною серед виборців даного виборчого округу.

Стаття 13. Мова печаток, штемпелів і офіційних бланків

Написи на печатках, штемпелях, офіційних бланках органів державної влади і органів місцевого самоврядування, на бланках інших державних організацій та установ виконуються українською мовою і можуть поєднуватися з російською мовою та мовами, визначеними відповідно до частини третьої статті 6 цього Закону.

Офіційні стандартні бланки масового призначення, що використовуються громадянами і юридичними особами у зв'язку з їх діловим спілкуванням між собою та з державними і місцевими органами і установами, включаючи платіжні, податкові та установчі документи, довідки, повідомлення тощо, виготовляються українською та російською мовами, а також можуть поєднуватися з мовами, визначеними у даній адміністративно-територіальній одиниці відповідно до частини третьої статті 6 цього Закону.

Стаття 14. Мова документів, які посвідчують статус громадянина України

Офіційні документи, які засвідчують статус громадянина, включаючи паспорт, трудову книжку, документи про освіту, а також акти громадянського стану, виконуються українською і російською мовами.

Стаття 18. Мова судочинства

Судочинство в Україні здійснюється державною мовою, а у випадках, передбачених частинами другою і третьою статті 6 цього Закону, може здійснюватися також російською або іншою мовою, поширеною серед населення даної території та прийнятною для сторін.

При розгляді в судах кримінальних і цивільних справ особам, що є учасниками справи, але не володіють у достатній мірі мовою судочинства, забезпечується ознайомлення з судовими матеріалами у перекладі на прийнятну для них мову і право на участь в судовому розгляді рідною мовою через перекладача.

Слідчі і судові документи за бажанням осіб, що є учасниками справи, подаються їм у перекладі на мову, якою вони володіють у достатній мірі.

Стаття 19. Мова провадження у справах про адміністративні правопорушення

Ведення справ про адміністративні правопорушення в Україні здійснюється державною мовою, а у випадках, передбачених частинами другою та третьою статті 6 цього Закону, може здійснюватися також російською або іншою мовою, поширеною серед населення даної території та прийнятною для учасників. Якщо особа, притягнута до адміністративної відповідальності не володіє у достатній мірі мовою провадження, їй забезпечується можливість брати участь у ній на прийнятній для себе мові через перекладача.

Стаття 20. Мова нотаріального діловодства

Нотаріальне діловодство у державних нотаріальних конторах і у виконавчих органах місцевого самоврядування здійснюється тією мовою або мовами, на яких у даній місцевості ведеться судочинство. За бажанням особи, що звернулася за звершенням нотаріальної дії, тексти документів, що оформляються, складаються українською, російською або у перекладі (у встановленому порядку) на іншу мову.

Стаття 21. Мова арбітражного провадження

Арбітражне провадження в Україні здійснюється державною мовою, а за бажанням сторін - також російською мовою. Для іноземних учасників арбітражного провадження його матеріали за їх бажанням можуть бути представлені у перекладі на іншу прийнятну для них мову.

Стаття 22. Мова прокурорського нагляду

Акти прокурорського нагляду в Україні складаються державною мовою. Листування з державними організаціями та іншими юридичними особами, здійснювана у зв'язку з веденням прокурорського нагляду, ведеться державною мовою. У випадках, передбачених частиною другою і третьою статті 6 цього Закону, матеріали прокурорського нагляду, що адресовані заявникам або іншим зацікавленим особам, можуть складатися російською або іншою мовою, поширеною серед населення даної адміністративно-територіальної одиниці.

Стаття 23. Мова юридичної допомоги

Юридична допомога громадянам і юридичним особам надається будь-якою мовою, прийнятною для сторін.

Стаття 24. Мова міжнародних договорів та угод

Мовами двосторонніх міжнародних договорів та інших документів, що укладаються від імені Української держави, а також міжвідомчих угод вищих органів влади є державна мова та мова іншої сторони договору.

Мови багатосторонніх договорів та інших документів, в яких однією з сторін є Українська держава чи до яких вона приєднується, визначаються міжнародно-правовими документами чи міжнародною практикою.

Угоди недержавних юридичних осіб і громадян із закордонними партнерами здійснюються за рішенням сторін на будь-яких прийнятних для них мовах. У разі невикористання в цьому випадку державної чи російської мови обов'язковою є наявність нотаріально завіреного перекладу тексту державною мовою.

Запитання для самоконтролю

1. Які вітчизняні та міжнародні нормативні акти й документи визначають мовну політику в Україні?

2. У чому полягає відмінність між державною мовою та офіційною мовами? Дайте відповідь, посилаючись на чинне законодавство.

3. Чим зумовлена складність мовної ситуації в Україні? Які засоби запобігання "мовним" конфліктам, на ваш погляд, є оптимальними для нашої країни?

4. Як у злочинному жаргоні відбита специфіка кримінальної субкультури? Які функції виконує кримінальний жаргон в Україні?

5. Які мовні права особи передбачені українським і міжнародним законодавством? Як вони реалізуються в Україні?

Тест

1. Офіційними мовами в Україні є:

- а) українська;
- б) українська та російська;
- в) російська;
- г) всі мови національних меншин України.

2. Поняття "мова міжнаціонального спілкування" означає:

- а) синонім до "міжнародної мови";
- б) мову-посередник, обрану для спілкування у багатонаціональній державі;
- в) мову, що використовується в особистому спілкуванні представників різних націй;
- г) одну зі світових мов.

3. Українське законодавство, яке регулює питання мовної політики, визначає що:

- а) держава надає можливість особи з метою втілення своїх прав людини самостійно обирати мову спілкування;
- б) держава дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які живуть за межами держави;

- в) Україна забезпечує вивчення державної мови всіма особами, які мають на це бажання;
 - г) на державному рівні дозволяється замінити у процесі навчання українську мову на будь-яку мову національних меншин України.
4. Якими шляхами має йти процес законотворення в галузі мовної політики, щоб Україну визнавали за демократичну державу на міжнародному рівні:
- а) надання статусу державної іншим, найбільш розповсюдженим на певних територіях мовам (наприклад, кримськотатарській);
 - б) поступового переходу на українську мову в усіх сферах життєдіяльності, включаючи особисте життя людей;
 - в) подальшого розвитку державної мови і сфер її функціонування за умови шанобливого ставлення до інших мов;
 - г) загальної відмови від поняття “державна мова”.
5. Вибір мови міжособистісного спілкування в Україні:
- а) встановлюється Конституцією України;
 - б) є невід’ємним правом самих громадян;
 - в) встановлюється міжнародно-правовими документами;
 - г) підтверджується нотаріально завіреними довідками.
6. Відповідно до чинного законодавства провадження у справах про адміністративні правопорушення здійснюється:
- а) двома мовами (наприклад, російською та українською);
 - б) російською мовою;
 - в) українською мовою;
 - г) будь-якою мовою міжнаціонального спілкування.
7. В Україні мовами міжнародних договорів та угод є:
- а) будь-яка світова мова;
 - б) будь-яка мова міжнаціонального спілкування;
 - в) українська мова;
 - г) українська мова та мова іншої сторони договору чи угоди.
8. Під державною мовою розуміється:
- а) мова більшості населення країни;
 - б) традиційна мова, яка функціонує на певній території;
 - в) правовий статус певної мови, закріплений на законодавчому рівні, з метою використання її у всіх сферах офіційного життя держави;
 - г) мова, визначена шляхом опитування думки населення на референдумі.
9. Програма розвитку і впровадження української мови, затверджена Кабінетом Міністрів України, розрахована на період до:
- а) 2006 року;
 - б) 2007 року;
 - в) 2010 року;
 - г) 2012 року.
10. Конституція України щодо питань мовної політики вважається однією з найдемократичніших у світі, тому що:
- а) не звертає особливої уваги на обов’язкове використання державної мови;
 - б) забезпечує демократичні засади для функціонування державної мови;

- в) розрізняє ступінь розповсюдженості мов на території України;
 - г) гарантує працевлаштування і рівень заробітної плати залежно від знання державної мови.
11. Акти прокурорського нагляду складаються:
- а) мовою, прийнятною для більшості населення даного регіону;
 - б) російською мовою;
 - в) російською та українською мовами;
 - г) українською мовою.
12. Гарантії розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності корінних народів та національних меншин України закріплюються:
- а) 10 ст. Конституції України;
 - б) 11 ст. Конституції України;
 - в) 12 ст. Конституції України;
 - г) 24 ст. Конституції України.
13. Відповідно до Закону "Про мови в Українській РСР" мовою судочинства в Україні є:
- а) українська мова;
 - б) російська мова;
 - в) українська мова, національна мова більшості населення тієї чи іншої місцевості;
 - г) будь-яка мова міжнаціонального спілкування.
14. Відповідно до чинного законодавства нотаріальне діловодство ведеться
- а) тією мовою, якою в даній місцевості здійснюється судочинство;
 - б) українською мовою;
 - в) російською мовою;
 - г) будь-якою світовою мовою.
15. Юридична допомога громадянам і організаціям в Україні надається
- а) українською мовою;
 - б) російською мовою;
 - в) українською мовою або мовою, прийнятною для сторін;
 - г) мовою, прийнятною для сторін.

Перелік рекомендованої літератури

1. Конституція України. – Ел. ресурс: <www.zakon.rada.gou.ua>.
2. Закон "Про мови в Українській РСР". – Ел. ресурс: <www.zakon.rada.gou.ua>.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови). – Ел. ресурс: <www.zakon.rada.gou.ua>.

4. Закон України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов та мов меншин” від 15.05.2003. – Ел. ресурс: <www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Програма розвитку і впровадження української мови, затверджена Кабінетом Міністрів України на 2004 – 2010 рр. – Ел. ресурс: <www.zakon.rada.gov.ua>.
6. Розпорядження МВС України “Про забезпечення функціонування державної мови в організаціях, підрозділах внутрішніх справ України та відомчих навчальних закладах” від 05.06.2006 № 470.
7. Артикуца Н.В. Мова права і юридична термінологія. – К.: Стилос, 2004.
8. Голев Н.Д. Постановка проблем на стыке языка и права // Юрислингвистика-1. Проблемы и перспективы. – Барнаул, 1999. – С. 4 – 11.
9. Демченко Т., Філіпчук І. Українська мова – правові проблеми // Право України. – 1996. – № 7. – С. 47 – 50.
10. Доценко О.Л. Історія мови українського справочинства. – К.: НАВСУ, 2005.
11. Доценко О.Л. Правове регулювання статусу української мови (діахронічний аспект) // Українознавство. – 2006. – № 1. – С. 153 – 161.
12. Залізняк Г., Масенко Л. Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та прийдешній. – К., 2001.
13. Костицький М.В. Світоглядні та правові проблеми використання української мови як офіційної // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи. – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 5 – 15.
14. Лебедева Н.Б. О метаязыковом сознании юристов и предмете юрислингвистики (к постановке проблемы) // “Юрислингвистика-2: Русский язык в его естественном и юридическом бытии” – Эл. ресурс: <<http://irbis.asu.ru/docs/server/publish/2001/37.html>>.
15. Леоненко М.І. Перспективи використання державної мови у кримінальному судочинстві // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: Тези доп. II Міжвузівської науково-практ. конф. – К.: КНУВС, 2006. – С. 24 – 29.
16. Максакова Р.М. Проблеми законодавчої регламентації порядку застосування державної мови в Україні // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: Тези доп. II Міжвузівської науково-практ. конф. – К.: КНУВС, 2006. – С. 29 – 33.
17. Погрібний А. Ще раз про "двухязычие" та світовий досвід мовного облаштування // Матеріали конференцій “Державність української мови і мовний досвід світу”. – Ел. ресурс: <<http://www.vesna.org.ua/txt/konf/derzh2000/08.html>>.
18. Поповченко О.І. Словник жаргону злочинців. – К., 1996.
19. Прадід Ю.Ф. У царині лінгвістики і права. – Сімферополь: Еліньо, 2006.
20. Прадід Ю.Ф. Вступ до юридичної лінгвістики. – Сімферополь: Доля, 2002.

21. Собур С.В. Кримінальне аргументація: лінгвістичний та юридичний аспекти // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: Тези доп. II Міжвузівської науково-практ. конф. – К.: КНУВС, 2006. – С. 102 – 106.
22. Усенко І.Б. Європейська хартія № 148 в Україні: політичне протистояння та труднощі перекладу // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи. – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 15 – 19.
23. Языковая политика в современном мире. – СПб.: Златоуст, 2007.

Тема 3. МОВЛЕННЄВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЗЛОЧИНИ

План семінару

1. Мовленнєва агресія і мовленнєве хуліганство. Проблема інвективності мовлення.
2. Мовленнєве шахрайство та мовленнєве маніпулювання.
3. Мовленнєве маніпулювання як складова фінансових злочинів, порушення прав споживачів.
4. Мовленнєва крадіжка (плагіат).

Засоби для проведення поточного і підсумкового контролю

Практичні завдання

Завдання 1. За наведеними обставинами справи кваліфікуйте дії громадянки Р. Зазначте, як ви враховували факт мовленнєвого хуліганства під час кваліфікації дій Р.

4 березня 2004 року, близько 8 години 30 хвилин, перебуваючи у приміщенні дошкільного закладу, розташованого у м. Києві на вул. Іваненка, громадянка Р. з хуліганських спонукань та виявляючи явну неповагу до суспільства, висловлювалася брутальною лайкою на адресу виховательки цього закладу А. На її вимоги припинити хуліганські дії П. не відреагувала й ударила виховательку по руці, спричинивши останній легкі тілесні ушкодження, після чого пішла додому. Близько 11 год. Р. повернулася на місце подій зі своєю матір'ю і знову, виявляючи явну неповагу до суспільства, у присутності працівників закладу та дітей, продовжила висловлюватись брутальною лайкою на адресу А. На вимогу припинити хуліганські дії Р. не реагувала і далі ображала А. та погрожувала їй фізичною розправою. П. припинила свої хуліганські дії тільки після виклику працівників міліції.

Завдання 2. За наведеними обставинами справи кваліфікуйте дії громадянина К. Зазначте, як ви враховували факт мовленнєвого хуліганства під час кваліфікації дій К.

27 серпня 2000 р., близько 20 години 15 хвилин, К., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, на вул. Чайковського у м. Миколаєві з хуліганських мотивів приставав до перехожих Л., С. та Д., брутально висловлюючись на їх адресу. Приблизно через півгодини, коли сестри Л. та Д. поверталися додому тією ж вулицею, К. почав ображати потерпілих нецензурними словами, а потім, грубо порушуючи громадський порядок, напав на Д. та Л. і почав їх бити, завдаючи удари у різні частини тіла.

Завдання 3. Порівняйте зміст Кримінального кодексу України від 28.12.1960 та Кримінального кодексу України від 05.04.2001 з поглядом того, як у них передбачена відповідальність за мовні та мовленнєві злочини. З'ясуйте, як позначилися зміни в кримінальному законодавстві на мовній ситуації в Україні, реалізації демократичних принципів функціонування держави.

Завдання 4. Проаналізуйте зміст ст. 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Дайте визначення основним юридичним поняттям, що в ній використовуються.

Теми рефератів

1. Законодавство України та інших держав про мовленнєве хуліганство (компаративний аналіз).
2. Види мовленнєвої агресії, урахування її особливостей працівниками органів внутрішніх справ.
3. Мовленнєве маніпулювання, його виявлення працівниками правоохоронних органів.
4. Закордонний досвід запобігання мовленнєвій агресії (юридичний аспект).
5. Закордонний досвід запобігання мовленнєвому шахрайству (юридичний аспект).
6. Мовленнєве маніпулювання в засобах масової інформації, правова відповідальність за нього в Україні та за кордоном.
7. Дотримання авторських та суміжних прав в Україні: юридико-лінгвістичний аспект.

Запитання для самоконтролю

1. Які санкції передбачені за мовленнєві правопорушення та злочини чинним українським законодавством?
2. Які санкції були передбачені за мовленнєві злочини Кримінальним кодексом України від 28.12.1960?
3. Що таке інвективи? Чи завжди використання особою інвективної лексики може бути підставою для притягнення її до відповідальності?
4. Як ступінь інвективності мовлення впливає на кваліфікацію протиправних дій особи?

5. Чи можна вважати образою використання слова “хам” дівчиною щодо чоловіка, який чіпляється до неї?

6. Чи є правомірним використання інвектив у художніх творах?

7. Які санкції передбачені чинним українським законодавством за використання механізмів мовленнєвого впливу в рекламі? Прокоментуйте відповідь.

Перелік рекомендованої літератури

1. Кримінальний кодекс України // Законодавство України – Ел. ресурс: <www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України // Законодавство України – Ел. ресурс: <www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Кодекс про адміністративні правопорушення України // Законодавство України - Ел. ресурс: <www.zakon.rada.gov.ua>.
4. Закон України “Про авторське право та суміжні права” // Законодавство України - Ел. ресурс: <www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів” // Законодавство України. – Ел. ресурс: <www.zakon.rada.gov.ua>.
6. Биндюков И.В. Квалификация составов языковых правонарушений // Юрислингвистика-5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. - Ел. ресурс: < <http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/3.ru.shtml> >.
7. Баранов А.Н. Что нас убеждает? Речевое воздействие и общественное сознание. – М.: Знание, 1990. – 64 с.
8. Блакар Р.М. Язык как инструмент социальной власти (теоретико-эмпирические исследования языка и его использования в социальной культуре) // Язык и моделирование социального взаимодействия – Под ред. В.В. Петрова. – М.: Прогресс, 1987. – С. 88 – 125.
9. Голев Н.Д. Экспертиза конфликтных текстов в современной лингвистической и юридической парадигмах. – Ел. ресурс: <<http://lingvo.asu.ru/golev/articles/v64.html#top#top> >.
10. Доценко О.Л. Реалізація лексичних засобів сугестивного впливу в судовому дискурсі // Проблеми граматики і лексикології української мови: Зб. наук. праць. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова., 2005. - С. 54 – 62.
11. Доценко О.Л. Вербальні засоби впливу в профілактичній антинаркотичній діяльності // Науковий вісник НАВСУ. – 2005. – № 5. – С. 178 – 186.
12. Доценко Е.Л. Вербальные средства влияния в современном судебном дискурсе // Логический анализ языка. Между ложью и фантазией / Отв. ред. Н.Д. Арутюнова. – М.: Издательство «Индрик», 2008. – С. 143 – 150.
13. Жельвис В.И. Брань в зеркале права: взгляд из Америки // Юрислингвистика-5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. - Ел. ресурс: < <http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/3.ru.shtml> >.

14. Жельвис В.И. Письмо Пушкина Геккерену: анализ оскорбления // Юрислингвистика-5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. - Ел. ресурс: < <http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/3.ru.shtml> >.
15. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика. – Т. 2: Авторське право та суміжні права. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 1999. – 460 с.
16. Коряковцев А.В., Головачева О.В. К проблеме инвективного функционирования языка и лексикографического описания русской инвективной лексики // Юрислингвистика-5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. – Ел. ресурс: <<http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/r6.ru.shtml>>.
17. Крейдлин Г.Е. Агрессия и гендерное невербальное поведение // Эл. ресурс: <http://www.linguistics.kiev.ua/seminar/2004/04/10/seminar_2_agressija__18.html>.
18. Леонтьев А.А., Шахнарович А.М., Батов В.И. Речь как орудие воздействия // Речь в криминалистике и судебной психиатрии. – М.: МГУ, 1977. – С. 38 – 42.
19. Матвеева О.Н. К вопросу о юридизации конфликтного текста // Юрислингвистика-5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. - Ел. ресурс: < <http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/3.ru.shtml> >.
20. Полудьонний М. Право на висловлення оціночних суджень крізь призму захисту репутації // Юридичний журнал. – 2003. - № 10. – Ел ресурс: < <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=82>>.
21. Понятие чести и достоинства, оскорбления и ненормативности в текстах права и средств массовой информации. – Отв. ред. А.К. Симонов. – М.: Издательство “Права человека”, 1997.
22. Рецкер Я. Плагиат или самостоятельный перевод? (об одной судебной экспертизе) // Тетради переводчика. – 1963. - С. 42 - 64.
23. Рудкова К.М. Концепт "оскорбление": к проблеме взаимодействия юридического и естественного языков // Юрислингвистика-5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. - Ел. ресурс: <<http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/r6.ru.shtml> >.
24. Саржина О.В. Различие языковых кодов коммуникантов как конфликтообразующий фактор (на примере инвективных имен лица) // Юрислингвистика-5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. - Ел. ресурс: < <http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/3.ru.shtml> >.
25. Секретарева Е.В., Чернущенко О.А. К проблеме суггестии в СМИ (на материале средств криминализации общественного сознания) // Юрислингвистика-5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. - Ел. ресурс: <<http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/r6.ru.shtml>>.
26. Третьякова В.С. Речевой конфликт и аспекты его изучения // Юрислингвистика-5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. - Ел. ресурс: < <http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/3.ru.shtml> >.
27. Шарифуллин Б.Я. Языковая агрессия и языковое насилие в свете юрислингвистики: проблема инвективы // Юрислингвистика-5:

Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. - Ел. ресурс: < <http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/3.ru.shtml> >.

Тема 4. КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ, ЩО ПОТРЕБУЮТЬ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАНЬ

План семінару

1. Поняття лінгвістичної експертизи.
2. Науково-методичні засади проведення почеркознавчої експертизи.
3. Науково-методичні засади проведення авторознавчої експертизи.
4. Науково-методичні засади проведення експертиза об'єктів інтелектуальної власності.
5. Перспективи розвитку лінгвістичної експертології.

Засоби для проведення поточного і підсумкового контролю

Практичні завдання

Завдання 1. За наведеними обставинами справи визначте тип необхідної експертизи. Що має стати об'єктом експертизи? Сформулюйте запитання експертові.

Обставини справи: “У ході слідства гр. М., на якого складений заповіт про спадщину, вказує на те, що З., 1933 р.н., жителька м. Луцька, прибула до смт Скала-Подільська Борщівського району, де в селищній раді склала на нього заповіт, тоді як свідки вказують, що вона в день складання заповіту не залишала свого будинку і за межі м. Луцька не виїжджала.

З. померла 30.07.2003 року”.

Завдання 2. За наведеними обставинами справи визначте тип необхідної експертизи. Що має стати об'єктом експертизи? Сформулюйте запитання експертові.

Обставини справи: “У 1995 році директор ТОВ “Парма” Б., зловживаючи своїм посадовим становищем, без рішення зборів учасників товариства уклала установчу угоду та статут підприємства, який зареєстрували у виконавчому комітеті Хмельницької міської Ради народних депутатів 15 січня 1996 року зв. № 111111. У вказаних документах остання необгрунтовано розподілила статутний фонд, чим порушила права учасників товариства. Під час допиту працівники магазину Г., К., С. дали покази, що статут і установчу угоду вони не підписували”.

Завдання 3. Назвіть критерії, за якими можна визначити стосунки між учасниками діалогу. Як ці відомості можна використати під час розробки нових для української криміналістики видів експертиз?

Завдання 4. Встановіть, за якими критеріями можна визначити психофізичний стан автора написаного тексту й особливості, супутні умовам його складання.

Теми рефератів

1. Законодавче забезпечення проведення криміналістичних експертиз, що потребують лінгвістичних знань.
2. Лінгвістична експертологія в Російській Федерації.
3. Перспективи розвитку лінгвістичної експертології в Україні.
4. Досвід роботи Гільдії лінгвістів-експертів з документальних та інформаційних спорів (ГЛЕДІС) Російської Федерації.
5. Методика проведення та лінгвістична база авторознавчих експертиз.
6. Методика проведення та лінгвістична база почеркознавчих експертиз.
7. Методика проведення та лінгвістична база експертиз об'єктів інтелектуальної власності.

Запитання для самоконтролю

1. Які завдання виконує лінгвістична експертологія у правоохоронній практиці?
2. Які правопорушення та злочини є підставою призначення криміналістичних експертиз, що потребують лінгвістичних знань?
3. Які завдання виконує почеркознавча експертиза?
4. Які завдання виконує авторознавча експертиза?
5. Які завдання виконує експертиза об'єктів інтелектуальної власності?

Перелік рекомендованої літератури

1. Закону України "Про судову експертизу" // Законодавство України - Ел. ресурс: <www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // Законодавство України - Ел. ресурс: <www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // Законодавство України - Ел. ресурс: <www.zakon.rada.gov.ua>.
4. Баранов А.Н. Лингвистическая экспертиза текста: теория и практика: учеб. пособие. – М.: Флинта: Наука, 2007. – 529 с.
5. Галяшина Е.И. Назначение, производство и оценка заключения судебной лингвистической экспертизы (Методические рекомендации) // Цена слова. - Ел. ресурс: <http://www.gdf.ru/books/books/cena_slova3/029.htm>.
6. Криминалистика и судебная экспертиза. – К.: Либідь, 1990.

7. Литвин Т. Можливості судово-лінгвістичної експертизи на початку ХХІ ст. // Право України. – 2001. – № 1. – С. 110 – 113.
8. Литвин Т. В. Судово-лінгвістична експертиза усних повідомлень // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. - 2001. - № 1. - С. 268-272.
9. Прадід Ю.Ф. Місце лінгвістичної експертизи в системі криміналістичних експертиз // У царині лінгвістики і права. – Сімферополь: Еліньо, 2006. – С. 194 – 199.
10. Психолінгвистическая экспертиза ксенофобии в средствах массовой информации: Методические рекомендации для работников правоохранительных органов. – М.: Смысл, 2003. – 85 с.
11. Радецька В.Я. Можливості використання лінгвістичних знань у процесі криміналістичної підготовки співробітників ОВС // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: Зб. матеріалів наук.-практ. конф. – К.: КНУВС, 2006. – С. 102 – 106.
12. Цена слова – 3: Из практики лингвистических экспертиз текстов СМИ в судебных процессах по защите чести, достоинства и деловой репутации / Под ред. проф. М.В. Горбаневского - 3-е изд., испр. и доп. - М.: Галерея, 2002. – 424 с.
13. Экспертиза в современном мире: от знания к деятельности / Под ред. Г.В. Иванченко, Д.А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2006. – 454 с.

Тема 5. ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛІНГВІСТИКИ

План семінару

1. Предмет і завдання психолінгвістики.
2. Мовні здібності людини в нормі та в патології.
3. Мовлення при змінених станах свідомості.
4. Співвідношення мовленнєва та правової поведінки особи.
5. Вербальні засоби впливу на людину і групи людей у ситуаціях, що можуть мати правові наслідки.
6. Методи сугестивної лінгвістики та нейролінгвістичного програмування як засіб оптимізації комунікативної діяльності працівників правоохоронних органів.

Засоби для проведення поточного і підсумкового контролю

Практичні завдання

Завдання 1. Опишіть вплив ефектів ореолу, новизни та стереотипності у сприйнятті людьми одне одного під час складання словесного портрета громадянина.

Завдання 2. З'ясуйте, як змінюється моторна реалізація мовлення у людей, що перебувають у стані емоційної напруги.

Завдання 3. З'ясуйте, як змінюється граматичний та лексичний рівні мовлення у людей, що перебувають у стані емоційної напруги.

Завдання 4. З'ясуйте, як змінюється семантичний рівень мовлення у людей, що перебувають у стані емоційної напруги.

Завдання 5. Охарактеризуйте методику організації спілкування з особою, яка повідомляє по телефону про можливість учинення злочину.

Завдання 6. Проаналізуйте текст. Визначте соціально-демографічні та психологічні риси його автора. Назвіть критерії, які ви використали під час цієї роботи.

Як нас заселили, так не було ремонту. Нащот гарячої води й опалення нема що говорити. На вулиці холодно і ми сидимо в квартирі вдіті. У мене на трубі в санвузлі стоять хомути, полотенце-сушилку вирізали, полу нема, просто перекриття. Помитися у ванній теплою водою неможна – холодно, бо у ванній замість батареї повинен стояти змієвик-полотенцесушитель. Гроші беруть з общих квадратів, і будинок окупив себе вже 100 разів. То чому платиш, скільки вимагають, а сам нічого за це не маєш?

Завдання 7. Проаналізуйте текст. Визначте соціально-демографічні та психологічні риси його автора. Назвіть критерії, які ви використали під час цієї роботи.

Мешканці будинку ... по вул. ... пишуть Вам з приводу тепла у квартирі. На днях ми були в кабінеті начальника тепломережі. Він жалівся на затримку зарплати, а сам був, як кажуть, “під газом”. Це всі помітили, на що він сказав, що 23 був празник, жінка поздоровляла. Дуже гарна жінка у начальника тепломережі: заботлива, щедра, у неї мабуть дома тепло.

Завдання 8. Охарактеризуйте “рапорт” і “калібрування” як категорії нейролінгвістичного програмування. Визначте, як вони можуть використовуватися працівниками ОВС для оптимізації комунікативної взаємодії зі співрозмовником.

Запитання для самоконтролю

1. Які психолінгвістичні аспекти є актуальними з погляду діяльності правоохоронних органів?
2. Як співвідносяться мовленнєва та правова поведінки особи?

3. Чи можна розглядати вербальні засоби впливу на співрозмовника як елемент протиправної поведінки? Прокоментуйте відповідь.

4. Які методи сугестивної лінгвістики та нейролінгвістичного програмування можуть бути використані в діяльності працівника ОВС?

5. Які психічні чинники можуть викликати зміну мови та мовлення особи? Як це повинен ураховувати працівник міліції?

Перелік рекомендованої літератури

1. Бардіна Н.В. Психолінгвістика: програма, компендіум та методичні вказівки. – Одеса, 2007. – 48 с.
2. Бардіна Н.В. Експериментальні методи дослідження мови та основи лінгвістичної діагностики: програма, компендіум та методичні вказівки. – Одеса, 2007. – 52 с.
3. Бардина Н.В. Дискурсные средства манипуляции надсубъектным сознанием // Мова і культура. – 2007. – Вип. 9, т. 1. – С. 178 – 189.
4. Бардина Н.В. Горизонты психолингвистической экспертизы // MegaLing'2007 Горизонти прикладної лінгвістики та лінгвістичних технологій: Доповіді міжнародної конференції. 20 – 27 вересня 2006, Україна, Крим, Партеніт. – Сімферополь: Вид-во “ДиАйПи”, 2006. – С. 167 – 168.
5. Беянины В.П. Введение в психолингвистику. – М.: “ЧеРо”, 2001. – 128 с.
6. Ковалевська Т.Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. - Одеса: Фенікс, 2001.
7. Ковалевська Т.Ю., Броннікова С.А. Основи ефективної комунікації: Навчальний посібник (Порадник управлінцеві на щодень). – Одеса: Фенікс, 2008. – 140 с.
8. Леонтьев А.А., Шахнарович А.М., Батов В.И. Речь в криминалистике и судебной психиатрии. – М.: МГУ, 1977.
9. Лурия А.Р. Письмо и речь: Нейролингвистическое исследование. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 352 с.
10. Наумов В.В. Лингвистическая идентификация личности. – М.: КомКнига, 2007. – 240 с.
11. Юрчук О.Ф. Судова лінгвістика як галузь правничої лінгвістики // Право і лінгвістика: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: У 2-х ч. - Ч. 1. - Сімферополь, 2003.

Тема 6. МОВА ЗАКОНУ. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО МОВИ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ. ЛІНГВОЮРИДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТЕКСТІВ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

План практичних занять

1. Поняття юридичної техніки. Застосування юридичної техніки під час укладання юридичних текстів.
2. Законодавча стилістика, її наукові засади.
3. Текст права як знаковий феномен.
4. Лінгвістичні експертизи текстів нормативних актів: завдання, методики, перспективи.

Засоби для проведення поточного і підсумкового контролю

Практичні завдання

Завдання 1. Проаналізуйте положення Французького цивільного кодексу 1804 року (Кодексу Наполеона) з погляду дотримання норм точності, доступності, однозначності.

Глава I. Про умови, необхідні для укладання шлюбу

144. Чоловіки до досягнення повних 18 років, жінки до досягнення повних 15 років не можуть укласти шлюбу.

146. Немає шлюбу, якщо немає згоди.

147. Не можна укласти другий шлюб до розірвання першого шлюбу.

288. Жінка може укласти новий шлюб лише після закінчення 300 днів після розірвання попереднього шлюбу.

229. Чоловік може вимагати розлучення через перелюбство дружини і т.д.

Завдання 2. Визначте тип зв'язку речень у тексті ст. 14 Загальної декларації прав людини. Назвіть мовні засоби, що забезпечують його зв'язність.

Кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком.

Це право не може бути використане в разі переслідування, яке в дійсності ґрунтується на вчиненні не політичного злочину або діяння, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Завдання 2. Визначте тип зв'язку речень у тексті Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Правил надання послуг поштового зв'язку”. Назвіть мовні засоби, що забезпечують його зв'язність.

У цих Правилах поняття вживаються у такому значенні:

абонентна скринька – скринька, виготовлена за встановленим стандартом, оснащена засобами для запобігання несанкціонованого доступу, яка розміщується на об'єктах поштового зв'язку й орендується адресатом на визначений термін для одержання поштових відправлень (поштових переказів), періодичних друкованих видань.

Завдання 4. Визначте тип зв'язку речень у тексті законопроекту. З'ясуйте доцільність використання мовних засобів зв'язності запропонованого тексту. У разі потреби відредагуйте його.

Стаття 289. Доповнення, зміни апеляційної скарги або відмова від неї

1. Особа, яка подала апеляційну скаргу, має право доповнити чи змінити її протягом строку на апеляційне оскарження.

2. Особа, яка подала апеляційну скаргу, має право протягом усього часу розгляду справи відмовитися від неї повністю чи частково.

3. Особа, яка подала апеляційну скаргу, має право відкликати її до початку розгляду справи в апеляційному адміністративному суді, а протилежна сторона може визнати апеляційну скаргу обґрунтованою повністю чи частково.

Завдання 5. Проаналізуйте речення, виділіть у ньому повтори. З'ясуйте, чи можна їх уникнути без шкоди для змісту тексту. У разі потреби відредагуйте текст.

Захищені або заявлені вдосконалення, що стосуються продукції, а також удосконалення і покращення особливої цінності, які створюються однією зі сторін, будуть вважатися такими, що належать їй, і в першу чергу будуть запропоновані іншій стороні за Договором. Передача цих удосконалень і покращень робиться, як правило, оплатно на умовах окремого ліцензійного договору.

Завдання 6. Визначте тип зв'язку речень у зверненні. Назвіть мовні засоби, що забезпечують його зв'язність.

Не будьте байдужими до безпеки на дорогах. Не ризикуйте без потреби, із повагою ставтеся до вимог Правил дорожнього руху, стежте за технічним станом своїх транспортних засобів, за кермо сідайте тільки тверезими. Зрозумійте: жоден контроль і застереження не можуть вплинути на людину, яка свідомо нехтує власною безпекою, йде на безглуздий ризик, до трагічного фіналу, прикриваючись службовими документами. Будьте пильними на догах, знайте й виконуйте Правила дорожнього руху. Пам'ятайте, що правоохоронець тільки тоді може апелювати до правосвідомості і законслухняності громадян, коли буде для них прикладом, зокрема і у своїй поведінці за кермом. Допоможіть своїм підлеглим і товаришам утриматись від хибного ризикованого кроку, не проходите повз чужі порушення. Ви потрібні державі, ви потрібні системі МВС живими і здоровими, із чистою

совістю і незаплямованими руками. Ми розраховуємо на вашу свідомість у цій важливій справі! (зі звернення).

Завдання 7. Відомий російський мовознавець Лев Володимирович Щерба так окреслив основні ознаки законодавчого підстилю офіційно-ділового стилю: “Мова закону вимагає насамперед точності і неможливості яких-небудь спотворень змісту; швидкість розуміння не є вже в такому випадку винятково важливою, тому що зацікавлена людина без усякого примусу прочитає статтю закону двічі та тричі”¹. Чи погоджуєтеся ви з думкою академіка? Запишіть свої міркування з цього приводу, дотримуючись норм сучасної української літературної мови.

Завдання 8. Прочитайте статтю проекту Податкового кодексу України. З’ясуйте, чи відповідає він вимогам до текстів нормативних актів. Якщо ні, назвіть наявні в ньому порушення. Відредагуйте текст.

У разі невиконання забезпеченого податковою заставою податкового зобов’язання орган стягнення має право одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами у порядку, встановленому цим Кодексом.

Завдання 9. Знайдіть мовні помилки в тексті ст. 263 Кримінально-процесуального кодексу України, визначте їх характер. За яких умов текст статті можна відредагувати? Прокоментуйте особливості співвідношення юридичних і мовних норм.

В судовому засіданні підсудний має право:

- 1) заявляти відводи;*
- 1-1) на колегіальний розгляд справи у випадках, передбачених законом;*
- 2) мати захисника або взяти захист своїх інтересів на себе;*
- 3) заявляти клопотання і висловлювати свою думку про клопотання інших учасників судового розгляду;*
- 4) подавати докази, просити суд про приєднання до справи документів, про виклик свідків, про призначення експертизи і витребування інших доказів;*
- 5) давати показання по суті справи в кожний момент судового слідства або відмовитися давати показання і відповідати на запитання;*
- 6) просити суд про оголошення доказів, що є в справі;*
- 7) задавати питання іншим підсудним, свідкам, експертові, спеціалістові, потерпілому, цивільному позивачеві і цивільному відповідачеві;*
- 8) брати участь в огляді речових доказів, місця вчинення злочину і документів;*
- 9) брати участь у судових дебатах;*
- 10) звертатися до суду з останнім словом.*

¹ Щерба Л.В. Современный русский литературный язык. - Русский язык и школа, 1939, № 4, с. 20-21.

Завдання 10. Прочитайте статтю проекту Податкового кодексу України. З'ясуйте, чи відповідає він вимогам до текстів нормативних актів. Якщо ні, назвіть наявні в ньому порушення. Відредагуйте текст.

Посадовій особі контролюючого органу забороняється здійснення службових обов'язків стосовно платників податків, з якими вона перебуває у родинних відношеннях, або у разі прямої чи непрямой фінансової залежності її від платників податків або їх родичів.

Завдання 11. Прочитайте ст. 140 Конституції України. З'ясуйте, чи дотримано в ній вимоги точності й однозначності тексту нормативно-правового акта. Якщо ні, назвіть характер помилки, відредагуйте текст.

Місьцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Завдання 12. В Україні та інших державах з метою поліпшення якості нормативно-правових актів розробляються методичні рекомендації, яких слід дотримуватися законодавцеві. Порівняйте відповідні положення, викладені у методичних рекомендаціях, підготовлених Головним юридичним управлінням Апарату Верховної Ради України ("Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки (Методичні рекомендації). – Київ, 2006), і розроблених фахівцями-юрислінгвістами (Т.В. Губаєвою, Д.І. Шакировою та ін.) Правового управління Апарату Державної Думи Російської Федерації.

Текст 1

Мова і термінологія законопроекту

Текст проекту має викладатися стисло, державною діловою мовою, за змогою, короткими фразами. Не варто застосовувати вислови з багатьма підрядними реченнями. Особливу увагу необхідно звертати на точність термінології. Визначення термінів повинно відповідати тому змісту, який міститься в літературній мові, спеціальних науках та чинному законодавстві, і має бути однаковим у всьому тексті закону. Якщо термінологія обмежується лише певним законом, то дається відповідне застереження. **Наприклад:** "Для цілей цього Закону вживаються такі терміни і поняття" або "У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні".

У разі посилань в тексті закону на статті, частини статей, пункти, абзаци тощо, слід пам'ятати, що номери статей, пунктів пишуться цифрами, а частини статей, абзацив - словами.

Назви органів державної влади і організацій мають відповідати їх офіційним назвам на час прийняття закону.

Водночас треба враховувати, що відповідно до статті 116 Конституції України право утворювати, реорганізовувати та ліквідувати центральні

органи виконавчої влади належить Кабінету Міністрів України. Оскільки цей процес є динамічним, навряд чи доцільно давати в законі власну назву відповідного органу виконавчої влади. Застосування терміну "уповноважений центральний орган виконавчої влади" є більш прийнятним.

Якщо в проекті є посилання на інший закон, то зазначається його назва.

Текст 2 (мовою оригіналу)

В процессе создания нормативного правового текста важно помнить следующие общие правила:

1. Порядок слов в нормативном высказывании должен быть обычным, типичным для русского языка: подлежащее ставится перед сказуемым, глагол – перед прямым дополнением, а прилагательное – перед определяемым существительным.
2. Если в предложении есть несколько относительно самостоятельных смысловых компонентов, выраженных причастными и деепричастными оборотами, придаточными предложениями, обособленными предложно-падежными группами, то их общее количество (так называемая синтаксическая глубина предложения) не должно превышать 9. Это ограничение связано с объемом оперативной памяти, способной удерживать от 5 до 9 независимых единиц, предъявляемых для запоминания.
3. В предложении не должно быть цепочек, составленных из однотипных грамматических форм, следующих друг за другом. Это правило прежде всего относится к придаточным предложениям со словом *который* и к сочетаниям существительных в форме родительного падежа типа *отцовство супруга матери ребенка* (часть 2 статьи 48 Семейного кодекса Российской Федерации).
4. Перед определяемым словом можно поставить не более 2-3 распространенных определений, причем общее количество слов в этих определениях не должно превышать 7–9.
5. После определяемого слова можно поставить не более, чем пять определений.
6. Между главным и зависимыми компонентами грамматической структуры можно поставить не более 5 слов. По мере увеличения дистанции между главным и зависимыми словами утрачивается четкость синтаксических связей в предложении. Упрощая синтаксическую структуру, важно, однако, не допускать крайностей – короткие, грамматически не осложненные предложения в языке закона неестественны и мешают обобщенному восприятию содержания. Отметим, что средняя длина предложения в русском языке составляет 19 слов. Предложения в объеме до 6 слов считаются короткими, от 6 до 30 – средними и свыше 30 – длинными.

Завдання 13. Експертною групою Української комісії з питань правничої термінології 1996 року було здійснено термінологічно-мовну експертизу проекту чинної Конституції України. Метою експертизи було: 1) перевірка

термінологічно-мовного матеріалу на відповідність нормам української мови; 2) уніфікація та унормування правничої термінології, а також словосполучень і синтаксичних конструкцій, що мають сталий характер і потребують однакового вживання у правничих текстах; 3) забезпечення єдності термінологічно-мовного оформлення тексту проекту Конституції України, проектів інших актів законодавства, зокрема кодексів. Проаналізуйте деякі положення Акта експертизи з погляду реалізації сформульованих завдань.

У результаті проведених досліджень експертна група дійшла висновку, що унормування потребують такі термінологічні одиниці та конструкції:

Батьківщина (стаття 61)

Оскільки слово Батьківщина має кілька значень та подвійний наголос, у контексті статті 61 пропонується вживати слово Вітчизна, яке має лише одне значення та відповідне стилістичне забарвлення (подається у Словнику української мови з поміткою “урочисте”).

визначати – встановлювати (в усьому тексті)

Пропонується вживати термін встановлювати щодо явищ і понять, які мають чітко окреслені межі, склад, обсяг тощо (напр., встановлювати розмір винагороди, встановлювати екологічні стандарти тощо), а термін визначати – щодо явищ і понять, які мають більш загальний характер (напр., визначати права та свободи людини, визначати принципи тощо).

виявлення (статті 29, 31)

Пропонується на позначення “показувати що-небудь певними ознаками, діями” у словосполученнях типу виявлення поглядів, виявлення політичної волі вживати замість слова виявлення слово вираження як таке, що має тільки це одне значення. Виявлення ще позначає викривання чогось, встановлення якогось факту.

від імені України (стаття 122)

У контексті цієї статті пропонується вживати словосполучення іменем України як таке, що має належне стилістичне забарвлення і відповідає традиціям правничої мови.

завдавати шкоду – заподіювати шкоду – спричиняти шкоду (статті 27, 51, 62)

З метою упорядкування терміновживання пропонується у контекстах, де шкода розглядається з погляду реальних чи можливих матеріальних або моральних збитків, що підлягають оцінці, та їх відшкодування, вживати терміносполучення завдавати шкоду, а на визначення чиїхось дій з погляду їх негативних наслідків, невідповідності нормам поведінки, моральності тощо вживати словосполучення заподіювати шкоду.

зазіхання – посягання, зазіхати – посягати (статті 22, 32, 64, 104)

Слова засіхання, засіхати обіймають децю вужче значення, ніж посягання, посягати, вони частіше вживаються щодо матеріальних об'єктів, власності тощо, тимчасом як посягання, посягати має більш широке коло застосування, у тому числі і стосовно до нематеріальних об'єктів, – про що свідчать приклади, наведені у Словнику української мови.

звинувачення – обвинувачення, звинувачуваний (статті 57, 58, 109, 119).

З метою уніфікації терміновживання та послідовності відтворення споріднених правничих понять пропонується вживати терміни обвинувачення та обвинувачений, що утворюють єдиний словотвірний ланцюг з термінами обвинувальний вирок, державне обвинувачення, обвинувач і є усталеними.

Щодо особливого випадку, а саме передбаченої у статті 109 процедури усунення Президента з поста в порядку імпичменту, видається доцільним вжити термін звинувачення – з метою підкреслити його особливий характер та відокремити від обвинувачення у кримінально-процесуальному сенсі.

Кабінет Міністрів утворюється (стаття 113)

Оскільки у статті йдеться не про утворення центрального колегіального органу виконавчої влади, а про формування його персонального складу, пропонується замість дієслова утворюється та прикметника новоутворений вживати відповідно формується та новосформований.

мешканець (статті 10, 138)

У контексті зазначених статей термін мешканець співвідноситься з місцем проживання особи (осіб), тому пропонується вживати термін житель. Слово мешканець обіймає більш вузьке значення – “особа, що займає якесь приміщення як житло; жилець”, на позначення ж понять, відображених у статтях 10 і 138, вживається рідко, про що свідчить відповідна примітка у Словнику української мови.

невірогідна інформація (стаття 27)

В основу прикметника невірогідний покладено слово вірогідний, яке має у своєму значенні елемент ймовірності. Тому пропонується вживати прикметник недостовірний, який вичерпно і однозначно відтворює необхідне поняття; до того ж у Словнику української мови невірогідний передається через недостовірний.

Завдання 14. Проаналізуйте текст закону (на вибір слухача) за планом, розробленим Н.В. Артикуцою.

1. Поняттєвий апарат закону.
2. Ключові слова-терміни.
3. Лексичний склад закону: загальноновживані слова, терміни, номенклатурні назви.
4. Генетична характеристика словникового складу: питомі чи запозичені терміни переважають?

5. Законодавчі дефініції термінів і номенклатурних назв.
6. Синоніми і варіативні одиниці в тексті.
7. відповідність нормам законодавчого підстилю офіційно-ділового стилю
8. Вияв недоліків у мовному оформленні тексту: неясність, двозначність, алогічність, невмотивована ускладненість, тавтологія, мовленнєва недостатність або надлишковість, порушення родо-видових зв'язків між поняттями, зміщення смислових меж, помилки різних типів, росіянізми і калька тощо.
9. Пропозиції щодо усунення мовних огріхів і помилок, вдосконалення тексту законопроекту.

Завдання 15. Визначте особливості мовного оформлення гіпотези, диспозиції та санкції одного з положень Руської Правди. Порівняйте їх з мовними засобами сучасних нормативно-правових актів.

Ажь оубыеть моужь моужа, то мъстити братоу брата, либо отцю, либо сыноу, либо браточаду, либо братню сынови; оже ли боудеть кто его міста, то положити за голову 80 гривень, аче боудеть княжі моужі, или тивоуна княжа; аче ли боудеть роусинь либо гридь, либо коупець, либо тивоунь борескъ, либо мечникъ, либо изгои, либо словенинь, то 40 гривень положити на нь.

Завдання 16. Порівняйте синтаксичну будову одного з положень Руської Правди та чинного Сімейного кодексу України. Чим відрізняються синтаксичні структури цих текстів?

Аже кто оубиеть княжа моужа в разбои, а головника не ищутъ, то вирьвноую платити, въ чьей же вьрви голова лежитъ, то 80 гривень; паки людинъ, то сорокъ гривень.

Якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Запитання для самоконтролю

1. Які питання порушувалися спеціалістами в галузі законодавчої стилістики в середині ХХ ст.?
2. Що є актуальним для сучасних наукових розробок у сфері лінгвістичної техніки нормотворчості?
3. Назвіть вимоги до текстів нормативних актів.
4. Чи повинен текст закону бути зрозумілим усім носіям мови? Відповідь прокоментуйте.
5. Чому текст закону не повинен містити емоційно забарвленої лексики?

Тест

1. Стиль – це:
 - а) різновид національної мови, що є засобом спілкування у географічно обмежених мовленнєвих колективах;
 - б) різновид мови, закріплений у суспільстві традицією за однією з найбільш загальних сфер суспільного життя, який частково відрізняється від інших різновидів лексикою, граматиною, фонетикою;
 - в) властивий художникові слова чи іншому носієві мови стиль, який стає об'єктом дослідження лінгвістів;
 - г) система прийомів найбільш доцільного використання мовних засобів у нормативних кумента
- 2 Мовн и особливостями офіційноділового стилю є:
 - а) використання суспільно-політичної, емоційно забарвленої лексики;
 - б) використання канцелярської лексики;
 - в) широке застосування слів у переносному значенні;
 - г) гранично точний виклад;
 - г) переважання складних речень;
 - д) широке вживання готових словесних формул.
3. Велика кількість термінів і слів з абстрактним значенням, застосування складних речень та складного синтаксичного цілого, вживання слів у прямому значенні – це ознаки стилю:
 - а) розмовно-побутового;
 - б) офіційно-ділового;
 - в) публіцистичного;
 - г) наукового;
 - г) конфесійного.
4. Питання необхідності формування спеціальної юридичної науки - законографії порушувалося:
 - а) Д.А. Керімовим,
 - б) А.С. Піголкіним,
 - в) А.А. Ушаковим;
 - г) Д. Розенталем.
5. Поєднанням інформативних та впливових компонентів; оцінність, емоційність, точність, логічність, офіційність, стандартизованість – це ознаки:
 - а) розмовно-побутового стилю;
 - б) офіційно-ділового стилю;
 - в) публіцистичного стилю;
 - г) наукового стилю;
 - г) конфесійного стилю.

Перелік рекомендованої літератури

1. Артикуца Н. В. Правнича лінгвістика у системі сучасної мовної освіти правників // Комунікативна компетентність правників і їх зв'язки із громадськістю: Міжнародна науково-практична конференція (15-16 травня 2003 р.) / Львівський інститут внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. – Львів, 2003. – С. 133 – 136.
2. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія: Навчальний посібник. – К.: Стилос, 2002. – 198 с.
3. Губаева Т.В. Язык и право. – М.: Норма, 2004. – 158 с.
4. Губаева Т. В. Словесность в юриспруденции. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1995. - 300 с.
5. Губаева Т. В., Пиголкин А. С. Лингвистические правила законодательной техники // Проблемы юридической техники: Сб. ст.: / Под ред. В.М. Баранова. – Нижний Новгород, 2000.
6. Доценко О.Л. До питання про функції законодавчих текстів та їх мовну реалізацію // Формування культури професійного мовлення фахівця: теорія і практика: Матеріали міжвуз. конф. – Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ України, 2003.
7. Доценко О.Л. Особливості реалізації засобами мови імперативної функції текстів законодавчого підстилю офіційно-ділового стилю // Система і структура східнослов'янських мов: Зб. наук. праць / НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К., 2003.
8. Ивакина Н.Н. Профессиональная речь юриста. – М.: Норма, 2008. – 447 с.
9. Керимов Д. А. Законодательная техника: Науч.-метод. и учеб. пособие. – М.: НОРМА, 1998.
10. Паньков А.І., Кравченко С.П. До питання мови юридичного закону та її вплив на правову культуру суспільства // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук, праць. – Одеса, 1998. – С. 59 – 64.
11. Прадід Ю.Ф. У царині лінгвістики і права. – Сімферополь: Еліньо, 2006.
12. Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика та деякі актуальні проблеми законодавчої практики // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. - 2002. – № 1. – С. 120 – 126.
13. Ушаков А.Л. Очерки советской законодательной стилистики. – Пермь, 1967. – 206 с.
14. Юрчук О. Ф. Експертний лінгвістичний аналіз як елемент нормотворчої діяльності (на матеріалі нормативно-правових актів України та Автономної Республіки Крим) // Вісник Університету внутрішніх справ. - 1999. - Вип. 7. - Ч. 1. - С. 159 - 162.
15. Язык закона / Под ред. А.С. Пиголкина. - М.: Юрид. литература, 1990.- 192с.

Тема 7. ЮРИДИЧНЕ ТЕРМІНОЗНАВСТВО

План практичного заняття

1. Юридичне термінознавство як галузь правничої лінгвістики.
2. Поняття терміна, його відмінності від загальноживаного слова, номенклатурної назви, професіоналізму.
3. Юридичні терміни та їх місце в діловому мовленні. Вимоги до юридичного терміна.
4. Основні класифікації юридичних термінів.
5. Семантичні особливості термінів права.
6. Продуктивні моделі юридичного термінотворення.

Засоби для проведення поточного і підсумкового контролю

Практичні завдання

Завдання 1. Охарактеризуйте елементи дефініції юридичного терміна.

Завдання 2. Назвіть особливості реалізації синонімічних відношень в юридичній термінології. Доберіть синоніми до терміна *злочин*. Визначте тип синонімічних відношень між дібраними термінами-синонімами.

Завдання 3. Наведіть приклади термінів, утворених шляхом використання давньої назви для позначення нового юридичного поняття.

Завдання 4. Поясніть, чим дефініція терміна відрізняється від лексичного значення слова.

Завдання 5. Назвіть особливості реалізації гіпонімічних відношень в юридичній термінології. Утворіть гіпонімічну парадигму терміна *злочин*.

Завдання 6. Наведіть приклади термінів, утворених шляхом використання іншомовних слів для найменування нових понять. Наведіть по 5 прикладів юридичних термінів, що походять з латини, грецької, англійської, італійської, німецької мов.

Завдання 7. Охарактеризуйте особливості явних дефініцій термінів права.

Завдання 8. Назвіть особливості реалізації антонімічних та омонімічних відношень в юридичній термінології.

Завдання 9. Назвіть особливості реалізації полісемічних відношень в юридичній термінології. Визначте всі зафіксовані словниками значення юридичних термінів: *злочин, закон, право*.

Завдання 10. Наведіть приклади термінів, утворених шляхом використання словосполучень для найменування юридичних понять.

Завдання 11. Утворіть похідні слова від термінів *суд, право, влада, держава*. Визначте способи словотвору.

Завдання 12. Виберіть із синонімічного ряду, зазначеного в дужках, слово, яке необхідно вжити у цьому тексті. Прокоментуйте свій вибір.

(*Держава, країна, батьківщина, вітчизна*) гарантує (*волю, свободу*) творчості, (*розкутий, безперешкодний, беззаборонний, вільний, вільготний, розкріпачений*) (*відбирання, вибір, відбір*) видів (*культурної, цивілізованої, вихованої, інтелігентної*) діяльності.

(*Вторгнення, втручання, вилутування, встрявання*) у творчий процес, цензура у (*галузі, сфері, середовищі*) творчої (*діяльності, дійства, руху, практики*) не допускається.

Завдання 13. Виберіть із синонімічного ряду, зазначеного в дужках, слово, яке необхідно вжити у цьому тексті. Прокоментуйте свій вибір.

(*Грунтуючись, базуючись*) на Декларації про державний(у) (*незалежність, вільність, свободу, суверенітет*) України та Акті (*проголошення, декларування, виголошення*) її (*свободи, волі, самостійності, незалежності*), Закон (*стверджує, визнає*) інформаційний(у) (*суверенітет, свободу, волю, самостійність, незалежність*) України і визначає правові форми міжнародного(ї) (*співпраці, співробітництва*) в (*сфері, царині, галузі, області*) інформації.

Завдання 14. Визначте, яке зі значень відповідає кожному слову-пароніму:

Економний – це:

Економічний – це:

а) такий, що стосується економіки;

б) такий, що стосується економічної політики заощадження коштів;

в) такий, що є заощадливим.

Завдання 15. Визначте, яке зі слів-паронімів відповідає запропонованому визначенню:

Той, що стосується війська, армії, військовослужбовця.

Військовий

Воєнний

Запитання для самоконтролю

1. Чим юридичний термін відрізняється від загальноживаного слова, номенклатурної назви і терміноіда?
2. Назвіть екстралінгвістичні вимоги до юридичного терміна.
3. Назвіть мовностилістичні вимоги юридичного терміна.
4. Які типи юридичних термінів виділяються відповідно до їх генетичної класифікації?
5. Які моделі юридичного термінотворення є продуктивними в сучасній українській літературній мові?

Тест

1. Ознакою термінів є:
 - а) наявність дефініції;
 - б) тенденція до багатозначності у межах певної термінологічної системи;
 - в) експресивне забарвлення;
 - г) можливість міжмовної омонімії.
2. Юридичний термін – це:
 - а) загальнонародне слово, що використовується в юридичній сфері;
 - б) будь-яке слово, зрозуміле кожному носієві української мови;
 - в) окреме слово, спеціально створене для використання у правничій сфері;
 - г) мовна одиниця (як слово, так і словосполучення), яка застосовується у правничій сфері для передачі юридичних понять через спеціальні слова або спеціальні значення загальнонародних слів.
3. Тлумачення юридичного терміна в галузевих енциклопедичних словниках і тлумачних словниках української мови:
 - а) повністю збігається ;
 - б) не збігається у наведених прикладах;
 - в) не збігається за принципами опису;
 - г) не збігається повністю.
4. Українську юридичну термінологію складають слова:
 - а) тільки українського походження;
 - б) слов'янського походження;
 - в) інтернаціоналізми;
 - г) і українські, і запозичені слова.
5. Термін відрізняється від слова тим, що:
 - а) термін – це цілком офіційна, узаконена назва правового поняття, а слово – напівофіційне, сферою уживання його є, як правило, усне побутово-професійне мовлення правників;
 - б) терміни утворюють єдину систему, слова – сукупність внутрішньо не пов'язаних елементів;
 - в) термін базується на чіткому визначенні поняття, на дефініції, слово – ні.

Перелік рекомендованої літератури

1. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія: Навчальний посібник. - К.: Стилос, 2002. - 198 с.
2. Артикуца Н. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології // Право України: - 1998. - № 4. - С.56 - 57.
3. Артикуца Н. В. Мовно-термінологічна компетентність у професіограмі правника // Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць. Вип. 5. – К., 2003. – С. 23 – 29.
4. Артикуца Н. В. Термінологічно-правовий фонд української мови: проблеми методології дослідження // Система і структура східнослов'янських мов: Міжкаф. зб. наук, праць. – К., 1999. – С. 164 – 187.
5. Артикуца Н. В. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології // Право України. - 1998. - № 4. - С. 56-57.
6. Баулін О.В. Термінологічні проблеми дізнання // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи. – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 125 - 133.
7. Голева Т. С. Русский язык. Научный стиль речи. Юридический профиль. - М.: Академия управления МВД России, 1997. – 302 с.
8. Головатий С. Про потребу укладання словників української правничої термінології // Українське право. – 1994. – Число 1. – С. 55 – 57.
9. Головченко В.В., Ковальський В.С. Юридична термінологія : Довідник – К.: "Юрінком Інтер", 1998. – 219 с.
10. Зайцев Ю. Автентичність правового тексту та проблеми його термінологічно-мовного оформлення (на матеріалі Цивільного кодексу України) // Українське право. – 1997. – Число 3. – С. 99 – 110.
11. Зайцев Ю. Деякі питання стратегії та методики термінологічних робіт у період кодифікації українського законодавства // Право України. – 1996. – № 1. – С. 76 – 78.
12. Зарицький М.С. Актуальні проблеми українського термінознавства: Підручник для студ. ВНЗ // М-во освіти і науки України. НТУ України "Київ. політехнічний ін-т". – К.: Політехніка, 2004 р. - 124с.
13. Логвиненко А.М. Процес термінологізації і детермінологізації в юридичній підсистемі // Право і лінгвістика: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: У 2-х ч. – Сімферополь. 2003. – Ч. 2. – С. 65 – 69.
14. Онуфрієнко І.С. Іншомовні дериваційні ресурси в українській юридичній термінології // Ономастика і апелятиви. – Дніпропетровськ, 2002. – Вип. 16. – С. 161 – 166.
15. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство: Підр. для студентів гуманітарних вищих навчальних закладів. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
16. Симоненко Л.О. Мовно-термінологічна компетентність – вагома складова фахової культури правника // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи. – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 8 - 14.

17. Чулінда Л.І. Українська правнича термінологія: Навч. Посіб. – К.: Магістр – XXI століття, 2005. – 112 с.

Тема 8. ЮРИДИЧНІ СЛОВНИКИ, ЇХ ТИПИ. ВИКОРИСТАННЯ СЛОВНИКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

План семінару

1. Лексикографія як розділ мовознавства. Історія українського словникарства.
2. Класифікація словників.
Енциклопедичні словники, їх особливості.
Лінгвістичні словники, їх особливості: одно- й багатомовні словники, тлумачні, етимологічні, орфографічні, орфоепічні, паронімів, синонімів, фразеологічні ін.
Термінологічні словники.
3. Структура та зміст словникової статті.
4. Використання словників у науковій і практичній діяльності працівника ОВС.

Засоби для проведення поточного і підсумкового контролю

Практичні завдання

Завдання 1. Опрацюйте один з юридичних словників за планом:

1. Вихідні дані словника.
2. Тип (перекладний, одномовний чи кількомовний), з яких мов і на які мови здійснюється переклад; одногоалузевий чи кількагалузевий.
3. Виклад і аналіз передмови.
4. Призначення.
5. Обсяг сторінок, кількість термінів.
6. Способи вираження термінів.
 - 6.1. Однослівні.
 - 6.1.1. Іменники.
 - 6.1.2. Прикметники.
 - 6.1.3. Дієслова.
 - 6.1.4. Прислівники.
 - 6.1.5. За сферою вживання (філософські, загальнонаукові, галузеві).
 - 6.1.6. За походженням (власномовні, запозичені).
 - 6.1.7. Способи словотворення (лексико-семантичний, морфолого-синтаксичний, морфемний (за всіма різновидами)).
 - 6.2. Терміносполуки.
 - 6.2.1. Модель терміносполук (за кількістю і характером слів, що входять до терміносполуки).

- 6.2.2. Стрижневі слова.
- 6.2.3. Детермінанти до стрижневих слів.
7. Абревіатури.
8. Парадигматичні особливості в термінах (синонімія, омонімія, антонімія, паронімія).
9. Особливості витлумачення термінів (дефініція). Приклади та аналіз.
10. Позитиви словника. Приклади.
11. Вади словника. Приклади.
12. Висновки.

Завдання 2. Дайте визначення понять *лексикографія, словник*.

Завдання 3. Охарактеризуйте юридичні енциклопедичні словники. Визначте принципи опису в них реєстрових одиниць.

Завдання 4. Охарактеризуйте юридичні лінгвістичні словники. Визначте принципи опису в них реєстрових одиниць.

Завдання 5. Охарактеризувати основні українські лексикографічні праці ХІХ століття.

Завдання 6. Охарактеризувати основні українські лексикографічні праці ХХ століття.

Перелік рекомендованої літератури

1. Англо-русский синонимический словарь = English-Russian Dictionary of Synonyms: словарь / Под ред. А.И. Розенмана, Ю.Д. Апресяна. – 6-е изд., стереотип. – Москва : Русский язык, 2001. – 544 с.
2. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики: 253 000 слів. – К.; Ірпінь: Перун, 2004. – 896 с.
3. Великий німецько-український словник: близько 170000 слів та словосполучень / укл. В. Мюллер. - 2-ге вид., виправ. та допов. – К.: Чумацький шлях, 2007. - 792 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол. ред. В.Т.Бусел. - Київ; Ірпінь: Перун, 2001. – 1440 с.
5. Візуальний словник 5 європейських мов: deutsch. English. Francais. Espanol. Italiano: вивчення іноземної мови через зорове сприйняття. - Київ; Ірпінь: Перун, 2007. - 1099 с.
6. Ганич Д.І. Русско-украинский, украинско-русский словарь. - 8-е изд. – К.: А.С.К., 2000. - 560с.
7. Гнатишена І. М. Словник інтернаціональних терміноелементів грецького та латинського походження в сучасній термінології / І.М. Гнатишена, Т.Р.Кияк. - Київ : Академія, 1996. – 102 с.

8. Калашник В.С. Українсько-російський словник наголосів / В.С. Калашник, Л.Г. Савченко. - Харків: Каравела, 1997. – 111 с.
9. Калашник В.С. Словник фразеологічних антонімів української мови – К.: Довіра, 2001. – 284 с.
10. Новий англо-український, українсько-англійський словник = New English-Ukrainian Ukrainian-English Dictionary : 50 000 слів та словосполучень / За ред. Ю.О. Жлуктенка, Н.М. Биховець. – К.: А.С.К., 2002. - 880 с.
11. Новий німецько-український, українсько-німецький словник = Das Neue Deutsch-Ukrainische Ukrainische-Deutsch Wörterbuch : 40000 слів / Укл. В.Ф. Малишев. - Харків: Єдінорог: Євроекспрес: Промінь, 2000. - 448 с.
12. Онуфрієнко Г., Пазюк Н., Полежаєва Н., Руколянська Н. Навчальний російсько-український словник фахової термінологіки для правників. – Запоріжжя: ЗЮІ, 2001. – 124 с.
13. Орфоепічний словник української мови: близько 140 000 слів. – К.: Довіра, 2001.
14. Полюга Л.М. Словник антонімів української мови. - 2-ге вид., допов. і виправ. – К.: Довіра, 2001. - 275 с.
15. Російсько-український словник: близько 45000 слів / Укл.: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2002. - 632с.
16. Скригонюк М.І. Криміналістична термінологія: Навчальний посібник. – Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2003. – 125 с.
17. Сліпушко О.М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові: політика. Економіка. Фінанси. Право. Історія. Наука. Культура: 10000 слів: Правопис. Граматика: Для студентів вищих та серед. навч. закладів / О.М.Сліпушко; Мін.освіти України. – К.: Криниця, 1999. - 507с.
18. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / За ред. Л.О. Пустовіт. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
19. Словник іншомовних слів: словарь / Нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Укр. мовно-інформац. фонд НАН України ; Укл. С.М. Морозов, Укл. Л.М. Шкарапута. - Київ : Наукова думка, 2000. - 680 с.
20. Словник омонімів української мови / О.М. Демська; Міжнародн. фонд "Відродження"; Наук.ред. Г.Грязнухіна. - Львів: Фенікс, 1996. - 224с.
21. Словник синонімів української мови: у 2 т. / НАН України. Ін-т мовознавства ім.О.О.Потебні. Ін-т укр. мови; Редкол.: А.А.Бурячок та ін. - Київ : Наукова думка, 2000 – 960 с.
22. Словник юридичних термінів (російсько-український). / Укл.: Андерш Ф., Винник В., Красницька А., Полешко А., Юрчук О. – К.: Юрінком, 1994. – 322 с.
23. Словники України – інтегрована лексикографічна система (парадигма, транскрипція, фразеологія, синонімія, антонімія) / Уклад. Широков В.А., Шевченко І.В., Рабулець О.Г., Пещак М.М., Костишин О.М. – Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2001.
24. Українсько-російський словник: 65 тис.слів / Укл. Г.П. Їжакевич та ін. – К.: Наукова думка, 1999. – 984 с.

25. Українсько-російський словник наукової термінології / За заг. ред. Л.О. Симоненко. – К., Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2004. – 416 с.
26. Шевчук С.В. Російсько-український словник ділового мовлення = Русско-украинский словарь деловой речи. - Київ : Вища школа, 2001. - 351 с.
27. Шлоер Б., Сойко І. Німецько-українсько-російський коментований словник з адміністративного права / Загальна редакція Б. Шлоера та Ю. Зайцева. – К.: Український центр правничих студій, 2003.
28. Шпак Н. А. Англо-українсько-російський дипломатичний словник-мінімум. – К.: Демід, 2002. - 36 с.
29. Юридичні терміни. Тлумачний словник / В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. Базова та ін.; за ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Либідь, 2004. – 320 с.

Тема 9. ЛІНГВІСТИЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ТЕКСТІВ НОРМАТИВНИХ АКТІВ

План практичного заняття

1. Поняття герменевтики. Історія герменевтичних учень.
2. Розділи герменевтики.
3. Юридична герменевтика. Способи та етапи тлумачення юридичних текстів.
4. Граматичний (філологічний) спосіб тлумачення юридичних текстів.
5. Акт офіційного тлумачення норм права (інтерпретаційно-правовий акт), його ознаки.
6. Вимоги до лінгвістичної інтерпретації нормативних актів.

Засоби для проведення поточного і підсумкового контролю

Практичні завдання

Завдання 1. Проаналізуйте правила тлумачення, розроблені давньоримськими юристами. Чи можуть вони бути використаними сьогодні?

1. Закон, створений на благо державі, потрібно підтримувати також і тлумаченням.
2. Закон має право тлумачити той, хто має право його встановлювати.
3. Тлумаченням закону слід швидше ослабляти, ніж підсилювати покарання.
4. Слова слід тлумачити згідно з їх характером, а не згідно з особливостями людини.
5. Слова слід розуміти відповідно до характеру даного договору.
6. Важливіші за мову дійсні наміри того, хто говорить.
7. Треба не перекручувати право і не чіплятися до слів, а досліджувати їх справжній зміст.
8. Немає злочину, не передбаченого законом.

9. *Зміст закону слід зберігати, навіть якщо він суперечить його словесному вираженню.*

10. *Те, що було прийняте всупереч змісту закону, не можна поширювати на інші випадки (робити прецедентом).*

Завдання 2. Проаналізуйте правила тлумачення, розроблені російськими юристами початку ХХ ст. Чи можуть вони бути використаними сьогодні?

1. *Тлумачення законів є з'ясуванням волі законодавця.*

2. *Тлумачення визнається справедливим, якщо сила і значення кожної норми закону визначається тим, чого хотів законодавець у момент його видання, тобто якщо вираження волі законодавця збігається зі змістом закону.*

3. *Якщо вираження змісту і зміст не збігаються, то обов'язкову силу має дійсний зміст закону, а не бажання законодавця.*

4. *Завданням тлумачення закону є встановлення достеменного істинного змісту закону.*

Завдання 3. Порівняйте вимоги до тлумачення законів, запропоновані у попередніх завданнях, із правилами юридико-лінгвістичного тлумачення, розробленим Л.І. Чуліндою. Визначте, як у сучасних дослідженнях ураховується досвід попередніх поколінь.

1. *Слова і словосполучення в тексті нормативно-правового акта мають таке ж значення, як і в літературній мові, якщо немає підстав для іншої їх інтерпретації.*

2. *Якщо існує легальна дефініція терміна чи якщо законодавець в інший спосіб визначив його значення, то саме в цьому значенні повинен розумітися термін.*

3. *Значення терміна, встановлене законодавцем для однієї галузі права, не поширюється на інші галузі без достатніх підстав.*

4. *Якщо у тексті нормативно-правового акта не визначено у будь-який спосіб значення юридичних термінів, то їм надається те значення, в якому вони вживаються в юридичній практиці та науці.*

5. *Якщо термін неодноразово згадується в тексті одного нормативно-правового акта, необхідно виходити з того, що він вживається в одному значенні.*

6. *Не можна надавати різним термінам одного й того ж значення без вагомого обґрунтування.*

7. *У нормі права окремі слова і словосполучення не можуть бути зайвими або позбавленими значення.*

8. *Словам і словосполученням в тексті надають того значення, в якому вони вжиті законодавцем на момент його видання.*

Завдання 4. Продовжіть речення:

1. *Герменевтика – це...*
2. *Зміст – це...*
3. *Традиційна герменевтика мала такий розподіл...*
4. *Розуміння – це...*
5. *Філологічний спосіб тлумачення права – це...*
6. *Тлумачення як герменевтична дія підпорядкована послідовності таких етапів...*
7. *Тлумачення норм права – це...*
8. *Контекст – це...*

Завдання 5. Проаналізуйте текст Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України. З'ясуйте, як у ньому використані механізми філологічного способу тлумачення текстів нормативних актів.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке герменевтика?
2. Чим граматичний спосіб тлумачення норм права відрізняється від інших способів тлумачення юридичних текстів?
3. Чим викликана необхідність тлумачення норм права?
4. Які вповноважені органи мають право на офіційне тлумачення норм права в Україні?
5. Чи може інтерпретаційно-правовий акт містити розпорядження, не передбачені нормативним актом, який тлумачиться?

Перелік рекомендованої літератури

1. Бойцов А.И. Толкование уголовного закона // Вестн. ЛГУ: Сер. 6. – 1991. – Вып. 3.
2. Гадамер Х.Г. Современная герменевтика и герменевтическая традиция // История современной зарубежной философии: компаративистский подход. – СПб., 1997.
3. Гадамер Х.Г. Истина и метод: основы философской герменевтики. – М.: Прогресс, 1988.
4. Герменевтика: история и современность (критические очерки). – М.: Мысль, 1985.
5. Голик Ю.В., Энгвер Н.Н. Герменевтика: юридический и филологический аспекты. - Ел. ресурс: <<http://www.lexis-asu.narod.ru/other-works/index.htm>>.
6. Кузнецова Е.А. Интерпретация юридического текста (факта) как проблема точки зрения (к проблеме субъективности): Межвузовский сборник

- научных трудов «Юрислингвистика-3: Проблемы юрислингвистической экспертизы». - Ел. ресурс: < <http://irbis.asu.ru/mmc/golev/rev1#rev1> >.
7. Фогер Я.Г. История возникновения и этапы эволюции философской герменевтики // Герменевтика: история и современность (Критические очерки). - М., 1985.
 8. Хабибулина Н.И. Толкование права: новые подходы к методологии исследования. - СПб., 2001
 9. Чулінда Л.І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів. – К.: Атика, 2006. - 152 с.
 10. Чулінда Л.І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів: Дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національна академія внутрішніх справ України. - К.: НАВСУ, 2003.
 11. Чулінда Л. І. Шлях вдосконалення законодавства через юридико-лінгвістичні особливості побудови законодавчих текстів // Українське право. – 1999. – № 2. – С.101-104.
 12. Чулінда Л. І. Залежність тлумачення правових приписів від оформлення переліків у текстах нормативно-правових актів // Українське право. – 2000. – № 1. – С. 216 – 219.
 13. Чулінда Л. І. Лінгвістичні моделі оформлення правових приписів // Науковий вісник НАВСУ. – 2000. – № 4. – С. 164 – 170.
 14. Чулінда Л. І. Герменевтичний метод дослідження юридико-лінгвістичних властивостей текстів нормативно-правових актів // Українське право. – 2002. – №1. – С. 229 – 234.
 15. Чулінда Л. І. Текст нормативно-правового акта: загальні підходи до аналізу // Науковий вісник НАВСУ. – 2002. – №3. – С. 120 – 126.
 16. Чулінда Л. І. Особливості тексту нормативно-правового акта // Науковий вісник НАВСУ. – 2003. – № 2. – С. 82 – 89.

**Тема 10. МОВА І СТИЛЬ ДОКУМЕНТІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС.
МОВНА І МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ПРАВООХОРОНЦЯ**

План практичного заняття

1. Стилiстична диференціяція сучасної української літературної мови. Офіційно-діловий стиль української мови.
2. Мовні особливості офіційно-ділового стилю.
3. Нормативні вимоги до оформлення документів, що використовуються в системі МВС України.
4. Редагування документів.
5. Елементи адміністративного мовленнєвого етикету.

Засоби для проведення поточного і підсумкового контролю

Практичні завдання

Завдання 1. Проаналізуйте речення, знайдіть у них слова, які можна в цих контекстах тлумачити по-різному. Назвіть причини подвійних тлумачень слів.

1. *На виконання доручення начальника курсу пішла неділя.*

2. *Чіткому визначенню місцезнаходження потерпілого завадила розпливчата луна.*

Завдання 2. Визначте, у якому зі словосполучень вживання іменників спільного роду на позначення осіб жіночої статі відповідає нормам сучасної української літературної мови.

	1)	
а) працівниця відділу кадрів виступила		в) працівник відділу кадрів виступила
б) працівник відділу кадрів виступив		г) кадровичка виступила
	2)	
а) директорка школи		в) директор школи
б) директорша школи		г) директриса школи
	3)	
а) кондуктор наполягала		в) кондукторка наполягала
б) кондуктор Ірина Олегівна наполягала		г) кондуктор Ірина Олегівна наполягав
	4)	
а) професорка вчасно подала звіт		в) професор вчасно подав звіт
б) професорша вчасно подала звіт		г) професор вчасно подала звіт
	5)	
а) наша начальник		в) наш начальник
б) наша начальниця		г) наш начальниця

Завдання 3. Визначте, яка з форм кличного відмінка наведена правильно.

	1)	
а) пане Гончарук		в) пане Гончаруче
б) пан Гончарук		г) панове Гончарук
	2)	
а) Валерію Петровичу		в) Валерію Петровиче
б) Валеріє Петровиче		г) Валеріє Петровичу
	3)	
а) Григорію Митрофановичу		в) Григорію Митрофановиче

б) Григоріє Митрофановиче	4)	г) Григоріє Митрофановичу
а) Олега Андрійовичо		в) Олега Андрійовичу
б) Олеже Андрійович		г) Олеже Андрійовичу
	5)	
а) Маріє Анатоліївніє		в) Маріє Анатоліївно
б) Марія Анатоліївна		г) Маріє Анатоліївна

Завдання 4. Виберіть правильний український відповідник російської прийменникової конструкції:

1) ввести в состав

а) увести у склад	в) увести до складу
б) ввести у локомотив	г) вивести зі складу

2) по приказу

а) за наказом	в) по приказу
б) по наказу	г) за приказом

3) согласно приказу

а) згідно наказу	в) згідно приказу
б) згідно з наказом	г) згідно з приказом

4) соответственно приказу

а) відповідно до приказу	в) відповідно наказу
б) відповідно до наказу	г) відповідно приказу

5) по возвращении

а) по поверненню	в) після повернення
б) по поверненні	г) при поверненні

б) поставить в пример

а) поставити в приклад	в) зазначити як приклад
б) навести як приклад	г) поставити у чергу

7) по указанию

а) по указанню	в) по вказівці
б) по приказанню	г) за вказівкою

8) по всем правилам

а) по всім правилам	в) за всіма правилами
б) по всіх правилах	г) щодо всіх правил

9) речь по вопросу

а) промова у питанні	в) річ у питанні
б) промова по питанню	г) річ по питанню

10) по понедельникам

а) щодо понеділка	в) по понеділкам
б) щопонеділка	г) у понеділки

Завдання 5. Доберіть до наведеного слова правильну форму відповідно до норм керування.

- 1) дякувати
а) викладача	в) викладачі
б) викладачем	г) викладачеві

- 2) завдавати
а) збитків	в) збитку
б) збитками	г) збиткам

- 3) постачати
а) обладнаннями	в) обладнаннях
б) обладнань	г) обладнання

- 4) потребувати
а) удосконаленнями	в) удосконаленням
б) удосконалення	г) удосконаленнях

- 5) наслідувати
а) приклад	в) прикладу
б) прикладів	г) прикладами

Завдання 6. Відредагуйте документ. Запишіть виправлений варіант.

*Начальнику Дніпрорудненського РВ
УМВС України в Запорізькій області
полковнику міліції
Петренку П.П.*

Рапорт.

27.07 2002 року в 21 год. 30 мин. по вул. Шахтарській, 7 мною та сержантом міліції Іваненко І.І. був затриманий громадянин Сидоренко Сидір Сидорович (зі слів), який був п'яним, голосно лаявся, оскорбляв прохожих, на наші зауваження та перебування перестати хуліганити не реагував.

Громадянина Сидоренко С.С. доставлено у діжурну частину Дніпрорудненського РВ за порушення статті 173 КпАП України.

Очевидці правонарушення:

- 1. Дмитренко Дмитро Дмитрович, 1967 року народження, проживає по адресу: м. Дніпрорудне, вул. Запорізьська, 6;*
- 2. Романенко Роман Романович, 1970 року народження, проживає по адресу: м. Дніпрорудне, вул. Незалежності, 4, кв. 12.*

*Дільничний інспектор
Дніпрорудненського РВ
УМВС України в Запорізькій
області
старший лейтенант міліції
(підпис) О.О.Олександрук*

27.07 2002 р.

Завдання 7. Відредагуйте документ. Запишіть виправлений варіант.

*ПРОТОКОЛ
огляду місця події*

2.12.03р.

м. Київ

Огляд розпочато в 14²⁵ год.

завершено в 15⁴⁰ год.

*О/у ВКР РУМВС м. Київ, лейтенант міліції Іванченко І.І. при участі
понятих:*

- 1. Соловій Ольга Іванівна, 1963 р.н., проживає м. Київ вул. Макухи, 12/3;*
- 2. Дзядик Дмитро Петрович, 1978 р.н., проживає м. Київ, вул. Ів. Франка,
яким роз'яснено їх права та обов'язки згідно ст. 127 КПК України:*

1. _____ 2. _____

*в присутності жителя м. Київ, вул. Леонтовича, 8/3, Мартиненко Василя
Дмитровича, з дотриманням ст. ст. 84, 85, 195 КПК України, провів огляд
місця події. Огляд проведено із дозволу власника квартири Мартиненко В.Д.*

*Місцем події являється квартира № 3 будинку № 8, що по вулиці Леонтовича в
м. Києві.*

*При огляді встановлено, що в коридорі даної квартири розміром 2,5 x 4 м. у
лівому куті від входу розміщений дерев'яний шкаф коричневого кольору із
металевими ручками жовтого кольору. В даному шкафу виявлено зимову шубу
чорного кольору. Із слів гр-на Мартинюка В.Д. встановлено, що в даній шубі
находилися в лівому зовнішньому кармані 200 (двісті) доларів США. При огляді
даної шуби будь-яких грошей не виявлено.*

Огляд місця події проводився при денному освітленні в сонячну погоду.

*Протокол прочитано всім учасникам вголос, записано вірно, заяв та доповнень
не поступало.*

Поняті:

1. _____ Соловій О.І.

2. _____ Дзядик Д.П.

Власник: _____ Мартинюк В.Д.

Протокол склав: _____ Іванченко М.М.

Тест 1

1. Слово *громадянин* як елемент мовленнєвого етикету застосовується:
 - а) під час офіційних прийомів;
 - б) коли особа розглядається як суб'єкт цивільних, кримінальних та ін. правовідносин;
 - в) завжди;

- г) у спілкуванні з незнайомими людьми.
2. Правильною для ділового мовлення є така словесна конструкція:
 - а) *я виконав завдання*;
 - б) *мною виконано завдання*;
 - в) *мною виконане завдання*.
 3. Редагування ділових паперів і службових документів відбувається:
 - а) у два етапи;
 - б) у три етапи;
 - в) у чотири етапи.
 4. Під час першого читання у процесі редагування документа:
 - а) рекомендується вносити в текст виправлення;
 - б) не можна робити позначки олівцем на полях;
 - в) можна фіксувати на окремому аркуші паперу всі побіжні зауваження.
 5. Під час редагування документа всі виправлення, внесені в текст, робляться:
 - а) синім;
 - б) чорним чорнилом;
 - в) червоними.
 6. Відповідно до листа Міністерства юстиції від 24 квітня 1988 року № 18-8/121 антропоніми грецького, латинського походження, що увійшли до спільнослов'янського фонду і сприймаються як індігенні імена передаються:
 - а) через відповідники національно-мовного оформлення;
 - б) через транскрипцію;
 - в) за бажанням особи.
 7. Використання вербономінантів (сталих дієслівно-іменникових сполучень):
 - а) неприпустиме офіційно-діловому мовленню;
 - б) є нормою офіційно-ділового мовлення;
 - в) залежить від ситуації спілкування.
 8. У фразі *150 карбованців коштів* припустилися такої помилки:
 - а) тавтології;
 - б) плеоназму;
 - в) неправильного вживання синонімів;
 - г) неправильного вживання паронімів.
 9. Широке використанні готових словесних формул, трафаретів, штампів:
 - а) порушення норм офіційно-ділового стилю;
 - б) порушення норм адміністративно-канцелярського підстилю офіційно-ділового стилю;
 - в) відповідає нормам адміністративно-канцелярського підстилю офіційно-ділового стилю;
 - г) один із напрямків стандартизації ділового мовлення.
 10. Іменники, що позначають посади і звання, вживаються в діловій мові:
 - а) у формі чоловічого роду;
 - б) у формі жіночого роду;
 - в) у формі чоловічого чи жіночого роду, залежно від статі особи, що вони позначають.

Тест 2

1. Сукупність норм літературної мови, що регулюють правильну вимову звуків, звукосполучень та наголошення слів, – це:
 - а) норми наголошення та інтонування слів;
 - б) акцентуаційні норми;
 - в) орфоепічні норми.
2. Прикладами морфологічних норм є:
 - а) обмежене вживання дієприкметників теперішнього часу, які під час перекладу з інших мов, зокрема з російської, замінюються прикметниками або іменниками: *последующий* – *наступний*, *служащий* – *службовець*, *заведующий* – *завідувач*;
 - б) написання у словах іншомовного походження після літер *д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р* перед наступним приголосним літери *и*;
 - в) особливості відмінювання числівників.
3. Слова *агентство*, *студентський*, *пишеться пишуться* за:
 - а) традиційним принципом української орфографії,
 - б) фонетичним принципом української орфографії,
 - в) морфологічним принципом української орфографії,
 - г) смисловим принципом української орфографії.
4. Слова *празький*, *паризький*, *проїзний* пишуться за:
 - а) морфологічним принципом української орфографії,
 - б) фонетичним принципом української орфографії,
 - в) традиційним принципом української орфографії,
 - г) смисловим принципом української орфографії.
5. Традиційний принцип української орфографії полягає у:
 - а) написанні слів із врахуванням їх літературно-нормативної вимови;
 - б) у написанні слів відповідно до особливості їх семантики;
 - в) у написанні значущих частин слова однаково, незважаючи на те, що в різних формах слова вони вимовляються по-різному;
 - г) історично зумовленому написанні слів, яке не можна пояснити ні, особливостями їх звучання, ні особливостями морфемного складу.
6. Правопис префіксів *з-* (перед глухими, крім *к, ф, п, т, х*) *роз-, без-, через-, від-, над-, між-* відповідає:
 - а) морфологічному принципу орфографії;
 - б) фонетичному принципу орфографії;
 - в) смислому принципу орфографії;
 - г) традиційному принципу орфографії.
7. Правила слововживання встановлюють:
 - а) морфологічні норми;
 - б) лексичні норми;
 - в) орфографічні норми.
8. Сукупність норм літературної мови, що регулюють правильну вимову звуків, звукосполучень, – це:

- а) норми наголошення та інтонування слів;
 - б) акцентуаційні норми;
 - в) орфоепічні норми.
9. Плеоназми вжито у групі словосполучень:
- а) *пам'ятний сувенір, посадова особа, вільна вакансія*;
 - б) *захисний імунітет, речовий доказ, інша альтернатива*;
 - в) *вкладання капіталу, зв'язки з громадськістю, юридична особа*.
10. Чергування префіксів *з-, зі-, із-* - це приклад реалізації:
- а) морфологічного принципу орфографії;
 - б) фонетичного принципу орфографії;
 - в) смислового принципу орфографії;
 - г) традиційного принципу орфографії
11. Дзвінки приголосні перед глухими і в кінці слова:
- а) завжди оглушуються;
 - б) оглушується лише *г* перед глухими приголосними і *з* у префіксах при швидкому темпі мовлення;
 - в) оглушуються *з, б, д, ж* у префіксах перед наступним глухим приголосним.
12. Під час оформлення букв, які позначають два звуки *я [ja], ю [ju], є [je], ї [ji], щ [шч]*, і звуків, що позначаються двома літерами *дж [дж], дз [дз], [дз']*, реалізується:
- а) морфологічний принципу орфографії;
 - б) фонетичний принципу орфографії;
 - в) смисловий принципу орфографії;
 - г) традиційний принципу орфографії
13. Росіянізми вжито у словосполученнях:
- а) *особистий листок з обліку кадрів, з моїх слів записано вірно*;
 - б) *проведено міроприємство, провести особистий огляд*;
 - в) *у травні місяці, взаємопов'язані між собою*.
14. Зміни приголосних *г, к, х, ж, ч, ш, з, ц, с* перед суфіксами *-ськ-, -ств-, -ш(ий)* відповідає:
- а) морфологічному принципу орфографії;
 - б) фонетичному принципу орфографії;
 - в) смислового принципу орфографії;
 - г) традиційному принципу орфографії.
15. Вживання у функції звертання іменників у формі кличного відмінка – приклад реалізації:
- а) орфографічних норм;
 - б) граматичних норм;
 - в) морфологічних норм;
 - г) лексичних норм.

Перелік рекомендованої літератури

1. ДСТУ 4163-2003. Державна уніфікована система документації “Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації”: Вимоги до оформлення документів / Чинний від 1 вересня 2003 року.
2. ДСТУ 2392-94. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення. – Чинний від 01.01.1995. – К.: Держстандарт України, 1994. – 53 с.
3. Примірня інструкція з діловодства у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України № 1153 від 17 жовтня 1997 року // Офіційний Вісник України. – 1997. – № 43, від 31.10.1997.
4. Інструкція з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об’єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України № 348 від 14 квітня 1997 року // Урядовий кур’єр. – 1997. – № 93 – 94, від 29.05.1997.
5. Інструкція “Про вимоги щодо оформлення документів у системі МВС України”, затверджена наказом МВС України 20.01.2004 № 55.
6. Інструкція “Про організацію діловодства в системі МВС України”, затверджена наказом МВС України 24.11.2003 № 1440.
7. Біленчук П.Д., Крегул Ю.І., Курко М.Н., Стахівський С.М. Кримінальний процес України: зразки процесуальних документів. – К.: Основа, 1996. – 352 с.
8. Бойко М.Л., Співак В.М., Хазін М.А. Цивільно-правові документи. Зразки заяв, скарг, договорів, заповітів, доручень, контрактів, актів з цивільно-правових питань. – К.: Наукова думка, 2002. – 320 с.
9. Ботвина Н. Ділова українська мова (офіційно-діловий та науковий стилі української мови). – К., 2001.
10. Буркацький Л.К. Складання процесуальних документів на захист прав та інтересів громадян: Коментарі, позовні заяви, заяви, скарги: Навч. посібн. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 288 с.
11. Ващенко С.В., Поліщук В.Г. Діловодство в органах внутрішніх справ: Навчальний посібник. – Запоріжжя: Запорізький юридичний інститут МВС України, 2000. – 90 с.
12. Волкотруб Г.Й. Стилїстика ділової мови. – К., 2002.
13. Губаева Т.В. Словесность в юриспруденции. – Казань, 1995.
14. Гуць М.В., Олійник І.Г., Ющук І.П. Українська мова у професійному спілкуванні. – К., 2004.
15. Ділова українська мова: Тестові завдання: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Шевчук С.В., Доценко О.Л., Дейнега В.Г. та ін. – К., 2002.

16. Зарицька І.М., Чикаліна І.О. Українське ділове мовлення. Практикум. / За заг. ред. проф. А.П.Загнітка. – К., 1997.
17. Красницька А.В. Юридичні документи. – К.: НАВСУ, 2003.
18. Культура мови на щодень / За ред. С.Я.Єрмоленко. – К.: Довіра, 2000.
19. Прадід Ю.Ф. Вступ до юридичної лінгвістики: Навчальний посібник. – Сімферополь, 2002.
20. Карсницька А.В., Чулінда Л.І. Ділова українська мова: Курс лекцій. – К., 2002.
21. Коваль А.П. Культура ділового спілкування. – К., 1992.
22. Пономарів О.Д. Культура слова: Мовностилістичні поради. – К., 1999.
23. Токарська А. Культура ділового мовлення юристів: стан і проблеми // Право України. – 1999. – № 11. – С. 58 – 60.
24. Токарська А.С., Кочан І.М. Культура фахового мовлення правника: Навч. посібник. — Львів, 2003.
25. Українська ділова мова: практичний посібник на щодень / За ред. М.Д. Гінзбурга. – Харків, 2003.
26. Український правопис/ НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні; Інститут української мови – стереотип. вид. – К.: Наук. думка, 2000.

Тема 11. МОВА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ. МОВНІ ЗАСОБИ НАУКОВОГО СТИЛЮ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. СТРУКТУРА ТА ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ

План практичного заняття

1. Основні риси наукового стилю української мови.
Структурування наукової роботи.
Лексичні та фразеологічні особливості наукових текстів.
Морфологічна структура наукового тексту.
Основні риси синтаксису наукового тексту.
Цитування в науковій роботі
2. Мовні вимоги до наукових і кваліфікаційних робіт.
 - 2.1. Наукова стаття.
 - 2.2. Дипломна, магістерська робота.

Засоби для проведення поточного і підсумкового контролю

Практичні завдання

Завдання 1. Знайдіть помилки у запропонованих реченнях і словосполученнях, визначте їх характер. Відредагуйте текст.

Новизна дослідження полягає у наступних положеннях; доведення тезису про необхідність усунення прогалин; попередження злочинів; у той же

час як минула, так і теперішня практика свідчать про те, що; авторська трактовка вчення; в межах однієї наукової області; угони автотранспортних засобів; багаточисленні прояви; виховання в учбових закладах.

Завдання 2. Знайдіть помилки у запропонованих реченнях і словосполученнях, визначте їх характер. Відредагуйте текст.

Цей недолік у роботі органів юстиції обумовлений, зокрема, недосконалістю кримінального законодавства; мета і задачі дослідження; часто приводить до вчинення правопорушень; серйозні нестачі системи.

Завдання 3. Перекладіть слова українською мовою, уведіть їх у словосполучення.

Ординарний, індиферентно, ігнорувати, лімітувати, орієнтовно, функціонувати, детермінувати, апробувати, кардинальний.

Завдання 4. Відредагуйте фрагмент тексту, зазначте характер помилки.

Перший законодавчий акт - Закон Української РСР "Про мови в Українській РСР", що регулює відносини у сфері використання національної мови, був прийнятий у 1989 р. і чинний до цього часу. На жаль, сьогодні деякі його статті просто ігноруються.

Завдання 5. Перекладіть українською мовою. Прокоментуйте особливості перекладу.

Вычитаемое, прибывший, нарочный, поступающий, ссыльный, трудящийся.

Завдання 6. Відредагуйте синтаксичні контрукції. Проаналізуйте характер помилок.

У 25 % кримінальних справ по груповим злочинам; спеціалізовані підрозділи по боротьбі з злочинністю; при наявності в групі конфліктів; функцій по розширеному відтворенню; робота по вивченню досвіду; пропозиції по усуненню недоліків; відає вимогам сьогодення по відношенню до специфіки діяльності; можуть бути використані для подальших наукових розробок в зазначеній галузі, особливо при усуненні прогалін в чинному законодавстві; при підготовці окремих законодавчих та нормативних актів; при прийнятті рішень; при всій різноплановості робіт зазначених авторів.

Завдання 7. Перекладіть українською мовою. Прокоментуйте особливості перекладу.

Книжный магазин, железная дорога, прежде всего, с тех пор, что есть силы, до сих пор, на нет, ни один, самый быстрый, слишком велико, обеими руками, делать невозможным.

Тест

1. Предмет дослідження магістерської роботи:
 - а) значення вузкий, ніж її об'єкт;
 - б) значення ширший, ніж її об'єкт.
2. Обов'язковим елементом вступу магістерської роботи є:
 - а) історія дослідження питання;
 - б) визначення актуальності дослідження;
 - в) визначення всіх суперечностей, пов'язаних з досліджуваною проблемою.
3. Елементами рубрикації магістерської роботи є:
 - а) параграф, розділ, підрозділ, пункт;
 - б) параграф, підрозділ, пункт, підпункт;
 - в) розділ, підрозділ, пункт, підпункт.
4. Порушенням норм цитування в текстах наукового стилю є:
 - а) цитата повинна бути нерозривно пов'язаною з текстом (бути доказом або підтвердженням висунутих авторських положень);
 - б) цитата повинна наводитися в лапках, точно за текстом, з тими самими розділовими знаками і в тій граматичній формі, що й у першоджерелі;
 - в) пропуск слів, речень, абзаців під час цитування позначається трьома крапками;
 - г) під час цитування допускається об'єднання в одній цитаті декількох уривків, узятих з різних місць.
5. За необхідності перевірки правильного написання слова в тексті наукової роботи слід звернутися до
 - а) орфографічного словника;
 - б) словника синонімів;
 - в) словотворчого словника;
 - г) орфографічного словника.

Перелік рекомендованої літератури

1. ДСТУ 3008-95. Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення. – Ел. ресурс: <<http://nanocode.kiev.ua/net/DSTU-3008-95.DOC>>/
2. Алеева А.Я. Русский язык (научный стиль речи). – Тамбов: Изд-во Тамбовского гос. тех. ун-та. – 2003. – 72 с.
3. Волков Ю.Г. Диссертация: Подготовка, защита, оформление: Практическое пособие / Под ред. Н.И. Загузова. – М.: Гардарики, 2001– 160 с.
4. Колесникова Н.И. От конспекта к диссертации: Учебное пособие по развитию навыков письменной речи. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 288 с.

5. Научные работы: Методика подготовки и оформления / Сост. И.Н. Кузнецов. – Минск: Амалфея, 1998. – 272 с.
6. Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови. – К., “Центр навчальної літератури”, 2006. – 312 с.
7. Основы научной речи / Под ред. В.В. Химика, Л.В. Волковой. – СПб.: Филологического факультета СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 272 с.
8. Прадід Ю.Ф. Кандидатська дисертація. 150 запитань і відповідей. - Сімферополь: Таврія-Плюс, 2000. – 44 с.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

ВАРІАНТ 1

Завдання 1. Відредагуйте речення, взяті з текстів наукового стилю, визначте тип помилок.

Зразок:

<i>Речення з помилкою</i>	<i>Виправлений варіант</i>	<i>Тип помилки</i>
Цей недолік у роботі органів юстиції обумовлений , зокрема, недосконалістю кримінального законодавства.	Цей недолік у роботі органів юстиції зумовлений , зокрема, недосконалістю кримінального законодавства.	Помилка у вживанні паронімів – слів близьких за звучанням та написанням, але різних за значенням.

- 1. У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми, сучасний стан дослідженості проблеми.*
- 2. На питання: яким чином співвідноситься поняття керівника злочину з поняттям організатора злочину — в юридичній літературі не існує загальноприйнятої відповіді та роз'яснень.*
- 3. Автор приводить історичну ретроспективу створення та розвитку інститутів спільного інвестування.*

Завдання 2. Проаналізуйте, як реалізується мовна політика держави в регіоні, де ви постійно живете, за такими параметрами:

- 1) реалізація передбачених мовним законодавством України норм;
- 2) взірцевість мови друкованих та електронних ЗМІ, державних документів, виступів провідних регіональних лідерів;
- 3) підвищення мовної культури в середній і вищій школі;
- 4) систематична й планомірна пропаганда лінгвістичних знань у пресі, по радіо, на телебаченні;
- 5) урахування проблем багатомовності, державної й офіційної мови, урахування мовних прав представників етнічних меншин;
- 6) створення громадських і державних організацій, покликаних контролювати й корегувати стан мовної політики.

Завдання 3. Відредагуйте одне з правил юридико-лінгвістичного тлумачення нормативно-правових актів: *Словам і словосполученням в тексті надають того значення, в якому вони вжиті в юридичній науці та практиці.*

Завдання 4. Охарактеризуйте особливості реалізації антонімічних та омонімічних відношень в юридичній термінології.

Завдання 5. Окресліть предмет дослідження лінгвістичної експертології як складової правничої лінгвістики

ВАРІАНТ 2

Завдання 1. Відредагуйте речення, взяті з текстів наукового стилю, визначте тип помилок.

Зразок:

<i>Речення з помилкою</i>	<i>Виправлений варіант</i>	<i>Тип помилки</i>
Цей недолік у роботі органів юстиції обумовлений , зокрема, недосконалістю кримінального законодавства.	Цей недолік у роботі органів юстиції зумовлений , зокрема, недосконалістю кримінального законодавства.	Помилка у вживанні паронімів – слів близьких за звучанням та написанням, але різних за значенням.

- 1. Вчені-кримінологи в своїх працях значну увагу приділяли аналізу різних аспектів поняття особистості злочинця. Це, зокрема, стосується Г.А.Аванесова, Ю.Д.Блувштейна, В.Л.Васільєва, Л.Є.Владимирова, Б.С.Волкова, Ю.А.Вороніна, М.І.Єнікєєва, А.П.Закалюка, В.К.Звірбуля, К.Є.Ігошева, О.М.Костенка, В.М.Кудрявцева, Н.С.Лейкіної, О.Б.Сахарова, М.О.Стручкова, С.А.Тарарухіна, В.П.Філонова, М.П.Чубикського, О.М.Яковлева та ін.*
- 2. Наведена формула, на думку дисертанта, свідчить, що поняття організатора злочину залишатиметься ним у відсутність будь-якого з перших трьох елементів, але відсутність складового "Х" (розробка плану злочину, розподіл ролей, контроль за дисципліною і т.д.) тягне за собою зникнення і самого поняття.*
- 3. На фоні цих процесів автор приділив увагу тим моментам, що зіграли вирішальну роль у професіоналізації судово-експертної діяльності, у тому числі й в Азербайджані. Найбільш важливим із них є організація на Україні інститутів науково-судової експертизи.*

Завдання 2. Проаналізуйте, як реалізується мовна політика держави в регіоні, де ви постійно живете, за такими параметрами:

- 1) реалізація передбачених мовним законодавством України норм;
- 2) взірцевість мови друкованих та електронних ЗМІ, державних документів, виступів провідних регіональних лідерів;
- 3) підвищення мовної культури в середній і вищій школі;
- 4) систематична й планомірна пропаганда лінгвістичних знань у пресі, по радіо, на телебаченні;
- 5) урахування проблем багатомовності, державної й офіційної мови, урахування мовних прав представників етнічних меншин;
- 6) створення громадських і державних організацій, покликаних контролювати й корегувати стан мовної політики.

Завдання 3. Відредагуйте одне з правил юридико-лінгвістичного тлумачення нормативно-правових актів: *Якщо у тексті нормативно-правового акта не визначено в будь-який спосіб значення юридичних термінів, то їм надається те значення, у якому вони вживаються в загальнонародній мові.*

Завдання 4. Охарактеризуйте особливості реалізації гіпонімічних відношень в юридичній термінології.

Завдання 5. Окресліть предмет дослідження документної лінгвістики як складової правничої лінгвістики.

ВАРІАНТ 3

Завдання 1. Відредагуйте речення, взяті з текстів наукового стилю, визначте тип помилок.

Зразок:

<i>Речення з помилкою</i>	<i>Виправлений варіант</i>	<i>Тип помилки</i>
Цей недолік у роботі органів юстиції обумовлений , зокрема, недосконалістю кримінального законодавства.	Цей недолік у роботі органів юстиції зумовлений , зокрема, недосконалістю кримінального законодавства.	Помилка у вживанні паронімів – слів близьких за звучанням та написанням, але різних за значенням.

1. *Більше злочинів вчинюється не одноособове, а групами осіб та організованими злочинними групами.*
2. *Результати дослідження можуть бути використані для подальших наукових розробок в зазначеній галузі, особливо при усуненні прогалин в чинному законодавстві*
3. *Тоді ж при активній участі співробітників інституту була розроблена і прийнята Інструкція “Про організацію і проведення профілактичної роботи судово-експертними установами системи Міністерства юстиції СРСР”.*

Завдання 2. Проаналізуйте мовну ситуацію в Києві за такими параметрами:

- 1) кількість мов, що використовуються;
- 2) ступінь генетичної близькості мов, які функціонують в регіоні;
- 3) кількісне співвідношення мовців, які користуються різними мовами;
- 4) вплив на ситуацію мовної політики представників центральної та місцевої влади;
- 5) оцінка ситуації з боку мовців різних категорій.

Завдання 3. Відредагуйте одне з правил юридико-лінгвістичного тлумачення нормативно-правових актів: *Значення терміна, встановлене законодавцем для однієї галузі права, поширюється на інші галузі.*

Завдання 4. Охарактеризуйте особливості явних і контекстуальних дефініцій терміна.

Завдання 5. Окресліть предмет дослідження юридичної соціолінгвістики як складової правничої лінгвістики.

ВАРІАНТ 4

Завдання 1. Відредагуйте речення, взяті з текстів наукового стилю, визначте тип помилок.

Зразок:

<i>Речення з помилкою</i>	<i>Виправлений варіант</i>	<i>Тип помилки</i>
Цей недолік у роботі органів юстиції обумовлений , зокрема, недосконалістю кримінального законодавства.	Цей недолік у роботі органів юстиції зумовлений , зокрема, недосконалістю кримінального законодавства.	Помилка у вживанні паронімів – слів близьких за звучанням та написанням, але різних за значенням.

1. *До складу теорії включаються питання, які вирішуються, як правило, адміністративним шляхом, причому у відповідності зі структурою і компетенцією тих відомств, у складі яких знаходяться несудові експертні установи.*
2. *Особливістю їх є те, що вони постійно пропонують до продажу свої цінні папери в прагненні збільшити капітал, і виконують вимоги власників своїх цінних паперів щодо їх викупу.*
3. *Наведена формула, на думку дисертанта, свідчить, що поняття організатора злочину залишатиметься ним у відсутність будь-якого з перших трьох елементів, але відсутність складового "X" (розробка плану злочину, розподіл ролей, контроль за дисципліною і т.д.) тягне за собою зникнення і самого поняття.*

Завдання 2. Проаналізуйте мовну ситуацію регіону, де ви постійно живете, за такими параметрами:

- 1) кількість мов, що використовуються;
- 2) ступінь генетичної близькості мов, які функціонують в регіоні;
- 3) кількісне співвідношення мовців, які користуються різними мовами;
- 4) вплив на ситуацію мовної політики представників центральної та місцевої влади;
- 5) оцінка ситуації з боку мовців різних категорій.

Завдання 3. Відредагуйте одне з правил юридико-лінгвістичного тлумачення нормативно-правових актів: *Якщо існує легальна дефініція терміна або якщо законодавець в інший спосіб визначив його значення, то термін повинен розумітися в цьому значенні або у значенні, зафіксованому в тлумачному словнику.*

Завдання 4. Назвіть і охарактеризуйте структурні елементи дефініції юридичного терміна.

Завдання 5. Окресліть предмет дослідження юридичної психолінгвістики як складової правничої лінгвістики.

ВАРІАНТ 5

Завдання 1. Відредагуйте речення, взяті з текстів наукового стилю, визначте тип помилок.

Зразок:

<i>Речення з помилкою</i>	<i>Виправлений варіант</i>	<i>Тип помилки</i>
Цей недолік у роботі органів юстиції обумовлений , зокрема, недосконалістю кримінального законодавства.	Цей недолік у роботі органів юстиції зумовлений , зокрема, недосконалістю кримінального законодавства.	Помилка у вживанні паронімів – слів близьких за звучанням та написанням, але різних за значенням.

1. *Окремі аспекти з вказаної проблематики досліджувались такими авторами: Галенко Т.В, Дороніна М.С., Леонов Д.А., Нагребельний В.П., Назарчук І.Р., Пересада А.А, Радкевич О.Д., Смірнова О.О., Омельченко А.В., Федоренко А.В., Хасан-Бек Л.М. та іншими.*
2. *Але, по суті, консерватизм у подоланні цих перешкод полягає, головним чином, у відсутності єдиного погляду на проблему.*
3. *Практичне значення одержаних результатів в самому загальному вигляді полягає в тому, що на основі розроблених автором концептуальних засад можливе подальше розроблення окресленої проблеми.*

Завдання 2. Проаналізуйте мовну ситуацію регіону, де ви постійно живете, за такими параметрами:

- 1) кількість мов, що використовуються;
- 2) ступінь генетичної близькості мов, які функціонують в регіоні;
- 3) кількісне співвідношення мовців, які користуються різними мовами;
- 4) вплив на ситуацію мовної політики представників центральної та місцевої влади;
- 5) оцінка ситуації з боку мовців різних категорій.

Завдання 3. Відредагуйте одне з правил юридико-лінгвістичного тлумачення нормативно-правових актів: *Словам і словосполученням в тексті надають того значення, яке вони мають на момент інтерпретації тексту.*

Завдання 4. Охарактеризуйте особливості реалізації синонімічних відношень в юридичній термінології.

Завдання 5. Окресліть предмет дослідження комунікативної деонтології як складової правничої лінгвістики.

Критерії оцінки виконання завдань контрольної роботи з дисципліни “Правнича лінгвістика”

Оцінка “відмінно” виставляється:

- 1) повне виконання контрольного завдання, розгорнута, повна (у межах здобутих знань), аргументована відповідь на всі запитання;
- 2) вільне володіння й чітке розуміння поняттєвого матеріалу;
- 3) правильне обґрунтування наукових положень;
- 4) послідовне, логічне викладення матеріалу;
- 5) добір достатньої кількості прикладів для підтвердження теоретичних положень;
- 6) грамотність, дотримання норм української літературної мови;
- 7) посилення на засвоєну навчальну літературу.

Допускається 1-2 неточності у викладенні матеріалу, які не впливають на в цілому правильні відповіді.

Оцінка “добре” виставляється:

- 1) аргументовану, але не вичерпну відповідь на поставлені запитання;
- 2) правильне розуміння основного змісту навчального матеріалу;
- 3) точне використання поняттєвого апарату дисципліни;
- 4) теоретичні відповіді не підкріплені ілюстративним матеріалом;
- 5) грамотність, вільне володіння нормами української літературної мови.

Допускаються 1-2 неточності у використанні поняттєвого матеріалу, незначні огріхи в узагальненнях і висновках, які не впливають на загальний рівень виконання завдань, поодинокі стилістичні помилки.

Оцінка “задовільно” виставляється:

- 1) теоретичний матеріал викладено фрагментарно, з порушенням логічної послідовності й композиційних пропорцій;
- 2) допущені фактичні та змістові неточності;
- 3) теоретичні відомості не ілюструються прикладами;
- 4) висновки неконкретні й непереконливі;
- 5) є стилістичні, орфографічні, пунктуаційні та граматичні помилки.

Оцінка “незадовільно” виставляється за:

- 1) завдання невиконане, немає відповіді на сформульовані запитання;
- 2) поняттєвий матеріал і аргументація використані мало;
- 3) низький рівень володіння нормами української літературної мови.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Курс "Правнича лінгвістика": мета, завдання, місце серед інших навчальних дисциплін.
2. Юрислінгвістичний аспект правничої лінгвістики.
3. Лінгвоюридичний аспект правничої лінгвістики.
4. Соціолінгвістична складова правничої лінгвістики.
5. Мова як найважливіший засіб людського спілкування і як система знаків. Функції мови.
6. Особливості реалізації системних елементів мови в юриспруденції.
7. Нормативне регулювання особливостей функціонування мов в Україні.
8. Конституція України про функціонування та розвиток мов в Україні.
9. Характеристика основних положень "Закону про мови в Українській РСР".
10. Міжнародне мовне законодавство, що визначає особливості функціонування мов у різних сферах існування суспільства.
11. Мовна ситуація в Україні: ендоглосний аспект.
12. Мовна ситуація в Україні: екзоглосний аспект.
13. Мовна політика України, напрямки, тенденції, заходи.
14. Місце мови у комплексі прав людини.
15. Поняття державної мови, її функції.
16. Поняття "світова мова", "мова міжнаціонального спілкування", "національна мова", "літературна мова", "ділове мовлення", їх співвідношення.
17. Документна лінгвістика як складова правничої лінгвістики.
18. Об'єкт дослідження психолінгвістики. Психолінгвістичні експертизи у правозастосовній практиці.
19. Мовні здібності людини в нормі та в патології.
20. Співвідношення мовної та правової поведінки особи.
21. Вербальні засоби впливу на людину і групи людей у ситуаціях, що можуть мати правові наслідки.
22. Завдання лінгвістичної експертології.
23. Основні завдання почеркознавчої експертизи.
24. Основні завдання авторознавчої експертизи.
25. Основні завдання експертизи об'єктів інтелектуальної власності.
26. Уплив правничої публіцистики на формування громадсько-правової думки.
27. Сучасна українська лексикологія і лексикографія. Робота правника зі словниками різних типів.
28. Юридичні терміни та їх місце в діловому мовленні. Вимоги до юридичного терміна.
29. Походження і розвиток української правничої термінології.
30. Основні ознаки терміна, його відмінності від загальноживаного слова, номенклатурної назви, терміноїда.
31. Класифікації юридичних термінів. Застосування юридичних термінів у науковому та офіційно-діловому стилях.

32. Дефініція терміна. Структура й типи дефініції.
33. Парадигматичні та синтагматичні зв'язки термінів права.
34. Етапи становлення юридичної терміносистеми.
35. Основні способи термінотворення в системі української правничої термінології.
36. Словотвірні моделі, їх продуктивність у межах термінології права.
37. Джерела юридичної термінології.
38. Удосконалення термінології як складова правової реформи в Україні.
39. Функціональні стилі сучасної української мови.
40. Характеристика офіційно-ділового стилю, його підстилів.
41. Наукові засади законодавчої стилістики.
42. Вимоги до мови нормативних актів.
43. Елементи адміністративного мовленнєвого етикету.
44. Редагування документів, що використовуються в діяльності працівників ОВС.
45. Граматичні особливості офіційно-ділового стилю.
46. Лексичні особливості офіційно-ділового стилю.
47. Фразеологічні особливості офіційно-ділового стилю.
48. Характеристика наукового стилю.
49. Лексичні особливості наукового тексту.
50. Морфологічні особливості наукового тексту.
51. Основні риси синтаксису наукового тексту.
52. Мовні вимоги до наукових і кваліфікаційних робіт.
53. Поняття мовленнєвого етикету. Ситуації застосування мовноетичних знаків, словесні етикетні формули.
54. Логіко-лінгвістичні дослідження мови законодавчих актів.
55. Поняття юридичної техніки. Застосування юридичної техніки під час укладання юридичних текстів.
56. Лінгвістична експертиза текстів нормативно-правових актів
57. Поняття правничої герменевтики.
58. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів. Способи і види тлумачення нормативно-правових актів.
59. Проблеми тлумачення і сприйняття нормативно-правових текстів.
60. Правила юридико-лінгвістичного тлумачення
61. Акт офіційного тлумачення норм права, його ознаки.
62. Експертизи проектів нормативних актів.
63. Мовленнєві правопорушення та злочини, особливості їх кваліфікації.
64. Мовні права особи, їх дотримання в Україні.
65. Відбиття у кримінальному жаргоні специфічної "картини світу". Засоби запобігання криміналізації мови.

Додаток 1

І М Е Н Е М У К Р А Ї Н И Р І Ш Е Н Н Я КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови)

м. Київ, 14 грудня 1999 року
№ 10-рп/99

Справа N 1-6/99

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича - головуєчий, суддя-доповідач,

Вознюка Володимира Денисовича,

Євграфова Павла Борисовича,

Козюбри Миколи Івановича,

Корнієнка Миколи Івановича,

Костицького Михайла Васильовича,

Малинникової Людмили Федорівни,

Мартиненка Петра Федоровича,

Мироненка Олександра Миколайовича,

Німченка Василя Івановича,

Розенка Віталія Івановича,

Савенка Миколи Дмитровича,

Селівона Миколи Федосовича,

Тимченка Івана Артемовича,

Тихого Володимира Павловича,

Чубар Людмили Пантеліївни,

Шаповала Володимира Миколайовича,

Яценка Станіслава Сергійовича,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо офіційного тлумачення окремих положень статті 10 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України "Про Конституційний Суд України" стали два конституційних подання народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень статті 10 Конституції України стосовно обов'язковості застосування державної мови органами державної влади і місцевого самоврядування, їх посадовими особами, а також у навчальному процесі в державних навчальних закладах України.

Підставою для розгляду справи згідно з частиною першою статті 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" є практична необхідність в офіційній інтерпретації положень статті 10 Конституції України щодо обов'язковості застосування української мови органами державної влади, їх посадовими особами, а також у навчальному процесі в навчальних закладах України.

Оскільки конституційні подання народних депутатів України стосуються того самого питання - офіційного тлумачення окремих положень статті 10 Конституції України, відповідно до статті 58 Закону України "Про Конституційний Суд України" Ухвалою Конституційного Суду України від 29 квітня 1998 року ці подання об'єднано в одне конституційне провадження у справі.

Заслухавши суддю-доповідача Скомороху В.С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. У конституційних поданнях народних депутатів України порушується питання про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо обов'язковості застосування державної мови органами державної влади, їх посадовими особами та використання української мови у навчальному процесі в державних навчальних закладах України.

Суб'єкт права на конституційне подання стверджує, що посадові особи Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Адміністрації Президента України при виконанні службових обов'язків нехтують державною мовою, "відбувається свідоме ігнорування" державної мови і в більшості державних навчальних закладів України. Положення статті 10 Конституції України щодо забезпечення державою всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України належно не виконуються.

У зв'язку з наведеним суб'єкт права на конституційне подання звернувся з клопотанням дати офіційне тлумачення статті 10 Конституції України щодо обов'язковості виконання її положень органами державної влади України та їх посадовими особами, а також щодо обов'язковості використання української мови у навчальному процесі в державних навчальних закладах України.

2. Конституційні подання, долучені до справи додаткові матеріали, пояснення, отримані Конституційним Судом України від Секретаріату Верховної Ради України, Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, Державного комітету України у справах національностей та міграції, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, Інституту української мови Національної академії наук України, Донецького державного університету, Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, Всеукраїнського товариства "Просвіта" імені Тараса Шевченка, свідчать про різне розуміння та застосування положень статті 10 Конституції України.

В окремих матеріалах також йдеться про обов'язковість функціонування державної мови в усіх сферах суспільного життя, володіння та використання її посадовими і службовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування, необхідність розвитку та застосування мов національних меншин у визначеному законом порядку, а також їх вивчення і використання в навчальних закладах. Зазначається і про доцільність удосконалення правового врегулювання мовних проблем на законодавчому рівні та прийняття загальнодержавної програми розвитку і використання мов в Україні.

Наведене підтверджує практичну необхідність у роз'ясненні та в офіційній інтерпретації положень статті 10 Конституції України в контексті конституційно-правового регулювання порядку застосування державної мови в Україні.

3. Під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя.

Конституцією України статус державної мови надано українській мові (частина перша статті 10). Це повністю відповідає державотворчій ролі української нації, що зазначено у преамбулі Конституції України, нації, яка історично проживає на території України, складає абсолютну більшість її населення і дала офіційну назву державі.

Положення про українську мову як державну міститься у розділі I "Загальні засади" Конституції України, який закріплює основи конституційного ладу в Україні. Поняття державної мови є складовою більш широкого за змістом та обсягом конституційного поняття "конституційний лад". Іншою його складовою є, зокрема, поняття державних символів. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові (частина третя статті 5 Конституції України). Положення статті 10 Конституції України, як і інших статей розділу I "Загальні засади", можуть бути змінені тільки у

порядку, передбаченому її статтею 156, шляхом прийняття закону, який затверджується всеукраїнським референдумом.

Публічними сферами, в яких застосовується державна мова, охоплюються насамперед сфери здійснення повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування (мова роботи, актів, діловодства і документації, мова взаємовідносин цих органів тощо). До сфер застосування державної мови можуть бути віднесені також інші сфери, які відповідно до частини п'ятої статті 10 та пункту 4 частини першої статті 92 Конституції України визначаються законами.

Зокрема, відповідно до чинних законів питання застосування української мови визначено щодо розгляду звернень громадян; діяльності Збройних Сил України та Національної гвардії України; видання друкованої продукції, призначеної для службового та ужиткового користування, що розповсюджується через державні підприємства, установи і організації (бланки, форми, квитанції, квитки, посвідчення, дипломи тощо); висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації; оформлення митних документів тощо. Володіння державною мовою є обов'язковою умовою для прийняття до громадянства України. Згідно з чинним Законом Української РСР "Про мови в Українській РСР" від 28 жовтня 1989 року службові особи державних органів, установ і організацій повинні володіти українською мовою.

Законодавчо визначеним є також питання про застосування української мови та інших мов у навчальному процесі в державних навчальних закладах України.

Зокрема, Законом України "Про освіту" в редакції від 23 березня 1996 року (стаття 7) та Законом України "Про загальну середню освіту" від 13 травня 1999 року (стаття 7) встановлено, що мова освіти, мова навчання і виховання у загальноосвітніх навчальних закладах визначається Конституцією України та Законом Української РСР "Про мови в Українській РСР". Цей Закон прийнято 28 жовтня 1989 року у розвиток положення статті 73 (в редакції від 27 жовтня 1989 року) чинної на той час Конституції, за якою українській мові було надано статус державної. Закон мав своїм завданням регулювання суспільних відносин у сфері розвитку і вживання української та інших мов, охорону конституційних прав громадян у цій сфері. Зокрема, ним встановлено, що мовою виховання в дитячих дошкільних установах, мовою навчання і виховання в загальноосвітніх школах, професійно-технічних училищах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах є українська мова.

Порядок застосування мов згідно з пунктом 4 частини першої статті 92 Конституції України визначається виключно законами України.

Володіння українською мовою є однією з обов'язкових умов для зайняття відповідних посад (статті 103, 127, 148 Конституції України).

Шляхом конституційного та законодавчого закріплення унормовується застосування української мови як державної.

Таким чином, положення Конституції України зобов'язують застосовувати державну - українську мову як мову офіційного спілкування посадових і службових осіб при виконанні ними службових обов'язків, в роботі і в діловодстві тощо органів державної влади, представницького та інших органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, а також у навчальному процесі в державних і комунальних навчальних закладах України.

4. Відповідно до частини третьої статті 10 Конституції України в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє розвитку мовної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (стаття 11 Конституції України).

Неприпустимість привілеїв чи обмежень, в тому числі і за мовними ознаками, закріплена в частині другій статті 24 Конституції України.

Частина п'ята статті 53 Конституції України містить положення, згідно з яким громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

На зазначеній вище конституційно-правовій основі вирішується проблема щодо застосування мов національних меншин України.

Гарантування національним меншинам України права на вільний розвиток, використання і захист їх мов відповідає змістові міжнародних договорів України.

Зокрема, Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин від 1 лютого 1995 року, ратифікована Україною 9 грудня 1997 року, зобов'язує держави створити у себе необхідні умови для того, щоб особи, які належать до національних меншин, мали можливість розвивати свою мову (пункт 1 статті 5 Конвенції).

Стаття 1 Угоди з питань, пов'язаних з поновленням прав депортованих осіб, національних меншин і народів, підписаної 9 жовтня 1992 року представниками держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у місті Бішкеку і ратифікованої Україною 17 грудня 1993 року, визначає, що депортованим громадянам колишнього СРСР забезпечуються в державах Співдружності Незалежних Держав політичні, економічні та соціальні права і умови для освіти, національного, культурного та духовного відродження.

Пунктом "а" статті 10 Конвенції про забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин, укладеної 21 жовтня 1994 року в місті Москві державами Співдружності Незалежних Держав за участю України, передбачається необхідність вивчення у цих державах державної мови та створення умов для вивчення національними меншинами рідної мови.

На основі викладеного і керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 62, 63, 65, 67, 69 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Положення частини першої статті 10 Конституції України, за яким "державною мовою в Україні є українська мова", треба розуміти так, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (частина п'ята статті 10 Конституції України).

Поряд з державною мовою при здійсненні повноважень місцевими органами виконавчої влади, органами Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування можуть використовуватися російська та інші мови національних меншин у межах і порядку, що визначаються законами України.

2. Виходячи з положень статті 10 Конституції України та законів України щодо гарантування застосування мов в Україні, в тому числі у навчальному процесі, мовою навчання в дошкільних, загальних середніх, професійно-технічних та вищих державних і комунальних навчальних закладах України є українська мова.

У державних і комунальних навчальних закладах поряд з державною мовою відповідно до положень Конституції України, зокрема частини п'ятої статті 53, та законів України, в навчальному процесі можуть застосовуватися та вивчатися мови національних меншин.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

Додаток 2

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин Страсбург, 5 листопада 1992 року (Хартію ратифіковано Законом N 802-IV від 15.05.2003)

Преамбула

Держави-члени Ради Європи, які підписали цю Хартію, враховуючи, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами, зокрема для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням,

вважаючи, що охорона історичних регіональних мов або мов меншин Європи, деякі з яких знаходяться під загрозою відмирання, сприяє збереженню та розвитку культурного багатства і традицій Європи,

враховуючи, що право на використання регіональної мови або мови меншини у приватному та суспільному житті є невід'ємним правом відповідно до принципів, проголошених у Міжнародному пакті Організації Об'єднаних Націй про громадянські і політичні права, та відповідно до духу Конвенції Ради Європи про захист прав і основних свобод людини,

враховуючи роботу, проведenu в рамках НБСЄ, і зокрема хельсінкський Заключний акт 1975 року та документ Копенгагенської зустрічі 1990 року,

підкреслюючи важливість міжкультурного діалогу і багатомовності, а також вважаючи, що охорона і розвиток регіональних мов або мов меншин не повинні зашкоджувати офіційним мовам і необхідності вивчати їх,

усвідомлюючи, що охорона і розвиток регіональних мов або мов меншин у різних країнах та регіонах Європи є важливим внеском у розбудову Європи, що ґрунтується на принципах демократії та культурного розмаїття в рамках національного суверенітету і територіальної цілісності,

враховуючи специфічні умови та історичні традиції різних регіонів європейських держав, погодились про таке:

ЧАСТИНА I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1 Визначення

Для цілей цієї Хартії:

- a) термін "регіональні мови або мови меншин" означає мови, які:
 - i) традиційно використовуються в межах певної території держави громадянами цієї держави, які складають групу, що за своєю чисельністю менша, ніж решта населення цієї держави; та
 - ii) відрізняються від офіційної мови (мов) цієї держави; він не включає діалекти офіційної мови (мов) держави або мови мігрантів;
- b) термін "територія, на якій використовується регіональна мова або мова меншини" означає географічну місцевість, де така мова є засобом спілкування певної кількості осіб, яка виправдовує здійснення різних охоронних і заохочувальних заходів, передбачених у цій Хартії;
- c) термін "нетериторіальні мови" означає мови, якими користуються громадяни держави і які відрізняються від мови (мов), що використовується рештою населення держави, але які, незважаючи на їхнє традиційне використання в межах території держави, не можуть вважатися найбільш поширеними в межах конкретної місцевості цієї держави.

Стаття 2

Зобов'язання

1. Кожна Сторона зобов'язується застосовувати положення частини II до всіх регіональних мов або мов меншин, які вживаються в межах її території і які відповідають визначенням, наведеним у статті 1.

2. Стосовно кожної мови, визначеної під час ратифікації, прийняття або затвердження відповідно до статті 3, кожна Сторона зобов'язується застосовувати якнайменш тридцять п'ять пунктів або підпунктів з тих положень, що наведені у частині III Хартії, включаючи якнайменш три з кожної зі статей 8 і 12 та один з кожної зі статей 9, 10, 11 і 13.

Стаття 3

Процедура виконання

1. Кожна Договірна Держава визначає у своїй ратифікаційній грамоті або своєму документі про прийняття чи затвердження кожну регіональну мову або мову меншини чи офіційну мову, яка менш широко використовується на всій її території або частині території і до якої застосовуються пункти, визначені відповідно до пункту 2 статті 2.

2. Будь-яка Сторона може, в подальшому в будь-який час, повідомити Генерального секретаря про те, що вона приймає зобов'язання, які випливають з положень будь-якого іншого пункту Хартії, який вона ще не визначила у своїй ратифікаційній грамоті або своєму документі про прийняття чи затвердження, або про те, що вона застосовуватиме пункт 1 цієї статті до інших регіональних мов або мов меншин чи до інших офіційних мов, які менш широко використовуються на всій її території або частині території.

3. Зобов'язання, зазначені у попередньому пункті, вважаються складовою частиною ратифікації, прийняття або затвердження і мають таку ж силу від дати їхнього повідомлення.

Стаття 4

Існуючі режими охорони

1. Ніщо у цій Хартії не може тлумачитися як таке, що обмежує або порушує будь-які права, гарантовані Європейською конвенцією з прав людини.

2. Положення цієї Хартії не зашкоджують жодним більш сприятливим положенням, що стосуються статусу регіональних мов або мов меншин чи правового статусу осіб, які належать до меншин, і що можуть бути чинними на території Сторони або передбачаються відповідними двосторонніми чи багатосторонніми міжнародними угодами.

Стаття 5

Існуючі зобов'язання

Ніщо у цій Хартії не може тлумачитися як таке, що передбачає будь-яке право займатися будь-якою діяльністю або здійснювати будь-які дії, що суперечать цілям Статуту Організації Об'єднаних Націй або іншим зобов'язанням за міжнародним правом, включаючи принцип суверенітету і територіальної цілісності держав.

Стаття 6

Інформація

Сторони зобов'язуються дбати про те, щоб відповідні органи, організації та особи були поінформовані про права і обов'язки, визначені цієї Хартією.

ЧАСТИНА II

ЦІЛІ ТА ПРИНЦИПИ, ЯКИХ НЕОБХІДНО ДОТРИМУВАТИСЯ ВІДПОВІДНО ДО ПУНКТУ 1 СТАТТІ 2

Стаття 7

Цілі та принципи

1. Стосовно регіональних мов або мов меншин, в межах територій, на яких такі мови використовуються, та відповідно до стану розвитку кожної мови, Сторони будують свої політику, законодавство та практику на таких цілях та принципах:

а) визнання регіональних мов або мов меншин як засобу відображення культурного багатства;

- b) поважання кордонів кожної географічної місцевості, в якій використовується регіональна мова або мова меншини, з метою забезпечення, щоб існуючий або новий адміністративний розподіл не створював перешкод розвитку відповідної регіональної мови або мови меншини;
- c) необхідність здійснення рішучих дій, спрямованих на розвиток регіональних мов або мов меншин з метою їх збереження;
- d) сприяння використанню регіональних мов або мов меншин, в усній та письмовій формі, у суспільному та приватному житті і/або заохочення такого використання;
- e) підтримання і розвиток стосунків з питань, що охоплюються цією Хартією, між групами, які використовують регіональну мову або мову меншини, та іншими групами населення держави, які вживають мову в такій самій або схожій формі, а також започаткування культурних стосунків з іншими групами населення держави, що користуються різними мовами;
- f) забезпечення належних форм і засобів викладання і вивчення регіональних мов або мов меншин на всіх відповідних рівнях;
- g) забезпечення особам, які не володіють регіональною мовою або мовою меншини і які проживають у місцевості, де вона використовується, можливостей вивчати її за своїм бажанням;
- h) сприяння здійсненню наукових досліджень в галузі регіональних мов або мов меншин в університетах чи аналогічних установах;
- i) розвиток відповідних форм транснаціональних обмінів з питань, що охоплюються цією Хартією та що стосуються регіональних мов або мов меншин, які використовуються в такій самій або схожій формі у двох або більше державах.

2. Сторони зобов'язуються усунути, якщо вони цього ще не зробили, будь-які необґрунтовані розрізнення, виключення, обмеження або переваги, які стосуються використання регіональної мови або мови меншини та які мають на меті перешкодити чи створити загрозу її збереженню або розвитку. Вжиття спеціальних заходів у галузі регіональних мов або мов меншин, які спрямовані на досягнення рівності між особами, що вживають ці мови, і рештою населення або які належним чином враховують їхній конкретний стан, не розглядаються як акт дискримінації проти тих осіб, що вживають більш поширені мови.

3. Сторони зобов'язуються відповідними заходами поглиблювати взаєморозуміння між всіма мовними групами населення країни, і зокрема сприяти вихованню поваги, розуміння і терпимості щодо регіональних мов або мов меншин як однієї з цілей освіти і професійної підготовки, яка надається в їхніх країнах, а також заохочувати засоби масової інформації до досягнення такої цілі.

4. Визначаючи свою політику щодо регіональних мов або мов меншин, Сторони враховують потреби та побажання тих груп населення, які користуються цими мовами. Сторони заохочуються до створення у разі необхідності органів, які консультували б власті з усіх питань, що стосуються регіональних мов або мов меншин.

5. Сторони зобов'язуються застосовувати, *mutatis mutandis*, принципи, наведені у пунктах 1-4 вище, до нетериторіальних мов. Однак, що стосується цих мов, то характер і масштаби заходів, яких необхідно вживати на виконання цієї Хартії, визначаються гнучко, з урахуванням потреб і побажань та з поважанням традицій та характерних рис тих груп, які користуються відповідними мовами.

ЧАСТИНА III

ЗАХОДИ, СПРЯМОВАНІ НА ЗАОХОЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ МОВ АБО МОВ МЕНШИН У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ ВІДПОВІДНО ДО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ВЗЯТИХ ЗА ПУНКТОМ 2 СТАТТІ 2

Стаття 8 **Освіта**

1. Стосовно освіти Сторони зобов'язуються, в межах території, на якій такі мови використовуються, відповідно до стану розвитку кожної з таких мов і без шкоди для викладання офіційної мови (мов) держави:

- a) i) передбачити надання дошкільної освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або
- ii) передбачити надання суттєвої частини дошкільної освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або
- iii) застосовувати один із заходів, передбачених у підпунктах i та ii вище, принаймні до дітей з тих сімей, які цього бажають і кількість яких вважається для цього достатньою; або
- iv) якщо органи державної влади не мають безпосередньої компетенції у галузі дошкільної освіти, сприяти застосуванню заходів, згаданих у підпунктах i-iii вище, і/або заохочувати таке застосування;
- b) i) передбачити надання початкової освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або
- ii) передбачити надання суттєвої частини початкової освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або
- iii) передбачити в рамках системи початкової освіти викладання відповідних регіональних мов або мов меншин як складову частину учбової програми; або
- iv) застосовувати один із заходів, передбачених у підпунктах i-iii вище, принаймні до учнів з тих сімей, які цього бажають і кількість яких вважається для цього достатньою;
- c) i) передбачити надання середньої освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або
- ii) передбачити надання суттєвої частини середньої освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або
- iii) передбачити в рамках системи середньої освіти викладання відповідних регіональних мов або мов меншин як складову частину учбової програми; або
- iv) застосовувати один із заходів, передбачених у підпунктах i-iii вище, принаймні до тих учнів, які самі, або у відповідних випадках сім'ї яких, цього бажають і кількість яких вважається для цього достатньою;
- d) i) передбачити надання професійно-технічної освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або
- ii) передбачити надання суттєвої частини професійно-технічної освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або
- iii) передбачити в рамках системи професійно-технічної освіти викладання відповідних регіональних мов або мов меншин як складову частину учбової програми; або
- iv) застосовувати один із заходів, передбачених у підпунктах i-iii вище, принаймні до тих учнів, які самі, або у відповідних випадках сім'ї яких, цього бажають і кількість яких вважається для цього достатньою;
- e) i) передбачити надання університетської та іншої вищої освіти регіональними мовами або мовами меншин; або
- ii) забезпечити можливості вивчення цих мов як окремих дисциплін університетської або іншої вищої освіти; або
- iii) якщо у зв'язку із роллю держави стосовно вищих учбових закладів, підпункти i і ii застосовуватися не можуть, заохочувати і/або дозволяти надання університетської або інших форм вищої освіти регіональними мовами або мовами меншин чи створення можливостей для вивчення цих мов як окремих дисциплін університетської або іншої вищої освіти;
- f) i) вжити заходів для створення курсів навчання дорослих і безперервного навчання, на яких викладання здійснюється, головним чином або повністю, регіональними мовами або мовами меншин; або

- ii) пропонувати такі мови як окремі дисципліни в рамках навчання дорослих і безперервного навчання; або
- iii) якщо державні органи не мають безпосередньої компетенції у галузі навчання дорослих, сприяти викладанню таких мов як окремих дисциплін в рамках навчання дорослих і безперервного навчання та/або заохочувати таке викладання;
- g) вжити заходів для забезпечення викладання історії та культури, засобом відображення яких є відповідна регіональна мова або мова меншини;
- h) забезпечити базову професійну підготовку та удосконалення вчителів з метою виконання тих з пунктів a-g, які прийняті відповідною Стороною;
- i) створити наглядовий орган (органи), який контролюватиме заходи і прогрес, здійснені в галузі започаткування або розвитку викладання регіональних мов або мов меншин, та складатиме періодичні доповіді про свої висновки, які будуть оприлюднюватися.

2. Стосовно освіти і щодо тих територій, на яких регіональні мови або мови меншин традиційно не використовуються, Сторони зобов'язуються, якщо чисельність осіб, що вживають регіональну мову або мову меншин, це виправдовує, дозволяти, заохочувати або забезпечувати викладання регіональною мовою або мовою меншини чи вивчення такої мови на всіх відповідних рівнях освіти.

Стаття 9

Судова влада

1. Сторони зобов'язуються, стосовно тих судових округів, в яких чисельність мешканців, що вживають регіональні мови або мови меншин, виправдовує вжиття заходів, наведених нижче, відповідно до стану розвитку кожної з цих мов і за умови, що використання можливостей, які надаються цим пунктом, на думку судді, не перешкоджатиме належному відправленню правосуддя:

- a) у кримінальному судочинстві:
 - i) передбачити, щоб суди, на клопотання однієї зі сторін процесу, здійснювали провадження регіональними мовами або мовами меншин; і/або
 - ii) гарантувати обвинуваченій особі право користуватися своєю регіональною мовою або мовою її меншини; і/або
 - iii) передбачити, щоб клопотання і докази, у письмовій чи усній формі, не розглядалися як неприйнятні виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональною мовою або мовою меншини; і/або
 - iv) складати, на клопотання, документи, пов'язані з кримінальним судочинством, відповідною регіональною мовою або мовою меншини, у разі необхідності із залученням усних і письмових перекладачів без додаткових витрат для зацікавлених осіб;
- b) у цивільному судочинстві:
 - i) передбачити, щоб суди, на клопотання однієї зі сторін процесу, здійснювали провадження регіональними мовами або мовами меншин; і/або
 - ii) якщо сторона має постати перед судом особисто, дозволяти їй користуватися своєю регіональною мовою або мовою її меншини без додаткових витрат; і/або
 - iii) дозволяти подання документів і доказів регіональними мовами або мовами меншин, у разі необхідності із залученням усних і письмових перекладачів;
- c) під час судового провадження у справах, що стосуються адміністративних питань:
 - i) передбачити, щоб суди, на клопотання однієї зі сторін процесу, здійснювали провадження регіональними мовами або мовами меншин; і/або
 - ii) якщо сторона має постати перед судом особисто, дозволяти їй користуватися своєю регіональною мовою або мовою її меншини без додаткових витрат; і/або
 - iii) дозволяти подання документів і доказів регіональними мовами або мовами меншин, у разі необхідності із залученням усних і письмових перекладачів;

d) вжити заходів для забезпечення застосування підпунктів i та iii пунктів b та c вище, а також будь-якого необхідного використання послуг усних і письмових перекладачів без додаткових витрат для зацікавлених осіб.

2. Сторони зобов'язуються:

- a) не заперечувати дійсність юридичних документів, складених в межах держави, виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональною мовою або мовою меншини; або
- b) не заперечувати дійсність для сторін процесу юридичних документів, складених в межах країни, виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональною мовою або мовою меншини, а також передбачити можливість їхнього використання проти зацікавлених третіх сторін, які не вживають цих мов, якщо зміст документа повідомляється їм особою (особами), яка посилається на нього; або
- c) не заперечувати дійсність для сторін процесу юридичних документів, складених в межах країни, виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональною мовою або мовою меншини.

3. Сторони зобов'язуються забезпечити наявність складених регіональними мовами або мовами меншин найбільш важливих національних законодавчих актів і тих документів, які зокрема стосуються осіб, що вживають ці мови, якщо їх наявність не забезпечена іншим шляхом.

Стаття 10

Адміністративні органи та публічні послуги

1. В межах адміністративних районів держави, в яких кількість мешканців, що вживають регіональні мови або мови меншин, виправдовує вжиття заходів, наведених нижче, і відповідно до стану розвитку кожної з цих мов, Сторони зобов'язуються, у міру розумної можливості:

- a) i) забезпечити, щоб адміністративні органи використовували регіональні мови або мови меншин; або
- ii) забезпечити, щоб їхні посадові особи, які працюють з відвідувачами, використовували регіональні мови або мови меншин у їхніх стосунках з особами, що звертаються до них цими мовами; або
- iii) забезпечити особам, що вживають регіональні мови або мови меншин, можливість подавати усні чи письмові заяви і отримувати відповідь на них цими мовами; або
- iv) забезпечити особам, що вживають регіональні мови або мови меншин, можливість подавати усні або письмові заяви цими мовами; або
- v) забезпечити особам, що вживають регіональні мови або мови меншин, можливість на законних підставах подавати документи, складені цими мовами;
- b) забезпечити населенню наявність адміністративних документів і бланків широкого користування, складених регіональними мовами або мовами меншин чи у двомовному варіанті;
- c) дозволяти адміністративним органам складати документи регіональною мовою або мовою меншини.

2. Стосовно органів місцевого та регіонального самоврядування, на території яких чисельність мешканців, що вживають регіональні мови або мови меншин, виправдовує вжиття заходів, наведених нижче, Сторони зобов'язуються дозволяти і/або заохочувати:

- a) використання регіональних мов або мов меншин в рамках регіонального або місцевого самоврядування;
- b) можливість для осіб, які вживають регіональні мови або мови меншин, подавати усні або письмові заяви цими мовами;
- c) публікування органами регіонального самоврядування своїх офіційних документів також і відповідними регіональними мовами або мовами меншин;
- d) публікування органами місцевого самоврядування своїх офіційних документів також і відповідними регіональними мовами або мовами меншин;

- e) використання органами регіонального самоврядування регіональних мов або мов меншин у дискусіях, які відбуваються на їхніх зборах, не виключаючи, однак, використання офіційної мови (мов) держави;
- f) використання органами місцевого самоврядування регіональних мов або мов меншин у дискусіях, які відбуваються на їхніх зборах, не виключаючи, однак, використання офіційної мови (мов) держави;
- g) використання або прийняття, у разі необхідності паралельно з назвами офіційною мовою (мовами), традиційних правильних форм написання назв місцевостей регіональними мовами або мовами меншин.

3. Стосовно публічних послуг, які надаються адміністративними органами або іншими особами, що діють від їхнього імені, Сторони зобов'язуються, в межах території, на якій використовуються регіональні мови або мови меншин, відповідно до стану розвитку кожної мови, а також у міру розумної можливості:

- a) забезпечити використання регіональних мов або мов меншин у наданні послуг; або
- b) дозволяти особам, які вживають регіональні мови або мови меншин, подавати заяви і отримувати відповідь на них цими мовами; або
- c) дозволяти особам, які вживають регіональні мови або мови меншин, подавати заяви цими мовами.

4. З метою застосування тих положень пунктів 1, 2 і 3, які вони прийняли, Сторони зобов'язуються вжити одного чи більше таких заходів:

- a) письмовий або усний переклад у разі необхідності;
- b) добір і у разі необхідності професійна підготовка посадових осіб та інших державних службовців у необхідній кількості;
- c) задоволення у міру можливості прохань державних службовців, які володіють регіональною мовою або мовою меншини, про призначення на роботу в тій території, де така мова вживається.

5. Сторони зобов'язуються дозволяти використання або прийняття прізвищ регіональними мовами або мовами меншин на прохання зацікавлених осіб.

Стаття 11

Засоби масової інформації

1. Сторони зобов'язуються, для осіб, які вживають регіональні мови або мови меншин, в межах територій, на яких ці мови використовуються, відповідно до стану розвитку кожної мови, якщо органи державної влади, безпосередньо чи опосередковано, мають компетенцію, повноваження або відіграють певну роль у цій сфері, та із поважанням принципу незалежності і самостійності засобів масової інформації:

- a) якщо радіо і телебачення здійснюють функції громадських засобів масової інформації:
 - i) забезпечити створення якнайменш однієї радіостанції і одного телевізійного каналу, які здійснюватимуть мовлення регіональними мовами або мовами меншин; або
 - ii) заохочувати створення якнайменш однієї радіостанції і одного телевізійного каналу, які здійснюватимуть мовлення регіональними мовами або мовами меншин, і/або сприяти такому створенню; або
 - iii) вжити належних заходів для того, щоб радіо- і телеорганізації транслювали програми регіональними мовами або мовами меншин;
- b) i) заохочувати створення якнайменш однієї радіостанції, яка здійснюватиме мовлення регіональними мовами або мовами меншин, і/або сприяти такому створенню; або
- ii) заохочувати трансляцію радіопрограм регіональними мовами або мовами меншин на регулярній основі та/або сприяти такій трансляції;
- c) i) заохочувати створення якнайменш одного телевізійного каналу, який здійснюватиме мовлення регіональними мовами або мовами меншин, і/або сприяти такому створенню; або
- ii) заохочувати трансляцію телевізійних програм регіональними мовами або мовами меншин на регулярній основі та/або сприяти такій трансляції;

- d) заохочувати створення та розповсюдження аудіо- і аудіовізуальних творів регіональними мовами або мовами меншин і/або сприяти такому створенню та розповсюдженню;
- e) i) заохочувати створення і/або функціонування якнайменш однієї газети, яка друкуватиме свої матеріали регіональними мовами або мовами меншин, і/або сприяти такому створенню та/або функціонуванню; або
 - ii) заохочувати публікацію газетних статей регіональними мовами або мовами меншин на регулярній основі і/або сприяти такій публікації;
- f) i) покривати додаткові витрати тих засобів масової інформації, які використовують регіональні мови або мови меншин, якщо законодавством загалом передбачається фінансова допомога засобам масової інформації; або
 - ii) застосовувати існуючі механізми фінансової допомоги також до аудіовізуальної продукції, яка створюється регіональними мовами або мовами меншин;
- g) сприяти професійній підготовці журналістів та іншого персоналу для засобів масової інформації, які використовують регіональні мови або мови меншин.

2. Сторони зобов'язуються гарантувати свободу прямого прийому радіо- і телепередач із сусідніх країн, які транслюються мовою, такою самою або схожою до регіональної мови або мови меншини, та не перешкоджати ретрансляції радіо- і телепередач із сусідніх країн, які випускаються в ефір такою мовою. Вони також зобов'язуються забезпечити, щоб не запроваджувалися жодні обмеження на свободу виявлення поглядів і вільне поширення інформації у друкованих засобах інформації мовою, такою самою або схожою до регіональної мови або мови меншини. Здійснення вищезазначених свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками та відповідальністю, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або покарання, які встановлені законом і необхідні в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я чи моралі, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

3. Сторони зобов'язуються забезпечити представництво або урахування інтересів осіб, що вживають регіональні мови або мови меншин, в органах, які можуть бути створеними відповідно до закону для гарантування свободи і плюралізму засобів масової інформації.

Стаття 12

Культурна діяльність та засоби її здійснення

1. Стосовно культурної діяльності та засобів її здійснення -особливо бібліотек, відеотек, культурних центрів, музеїв, архівів, академій, театрів і кінотеатрів, а також літературних творів і кінопродукції, народних форм виявлення культури, фестивалів і підприємств, які надають послуги та виробляють продукцію для цілей здійснення культурної діяльності, включаючи, між іншим, використання нових технологій, - Сторони зобов'язуються, в межах території, на якій такі мови використовуються, і якщо органи державної влади мають компетенцію, повноваження або відіграють певну роль у цій сфері:

- a) заохочувати форми виявлення культури та ініціативи, притаманні регіональним мовам або мовам меншин, і сприяти різними засобами доступу до творів, що створюються цими мовами;
- b) сприяти різними засобами доступу іншими мовами до творів, що створюються регіональними мовами або мовами меншин, підтримуючи і розвиваючи діяльність у галузі перекладу, дублювання, озвучування і субтитрування;
- c) сприяти доступу регіональними мовами або мовами меншин до творів, що створюються іншими мовами, підтримуючи і розвиваючи діяльність у галузі перекладу, дублювання, озвучування і субтитрування;
- d) забезпечити, щоб органи, які відповідають за здійснення чи підтримку різноманітної культурної діяльності, під час заходів, які вони проводять або підтримують, докладали належних зусиль для поширення інформації про регіональні мови та культурні цінності або мови та культурні цінності меншин та для їхнього використання;

- e) сприяти заходам, спрямованим на забезпечення, щоб органи, які відповідають за здійснення чи підтримку культурної діяльності, мали персонал, що повністю володіє відповідною регіональною мовою або мовою відповідної меншини, а також мовою (мовами) решти населення;
- f) заохочувати безпосередню участь представників осіб, що вживають відповідну регіональну мову або мову відповідної меншини, у забезпеченні засобів здійснення культурної діяльності та її плануванні;
- g) заохочувати створення органу (органів), відповідального за збір, збереження примірника та презентацію чи видання творів, що створюються регіональними мовами або мовами меншин, і/або сприяти створенню такого органу (органів);
- h) у разі необхідності створювати і/або розвивати та фінансувати перекладацькі та термінологічні дослідницькі структури, зокрема з метою збереження та розвитку належної адміністративної, торгової, економічної, соціальної, технічної або правової термінології кожною регіональною мовою або мовою кожної меншини.

2. Стосовно територій, на яких регіональні мови або мови меншин традиційно не використовуються, Сторони зобов'язуються, якщо чисельність осіб, що вживають регіональну мову або мову меншини, виправдовує це, дозволяти, заохочувати і/або передбачати відповідну культурну діяльність і відповідні засоби її здійснення згідно з попереднім пунктом.

3. Сторони зобов'язуються приділяти належну увагу у своїй культурній політиці за кордоном регіональним мовам або мовам меншин, а також культурам, які відображаються такими мовами.

Стаття 13

Економічне і соціальне життя

1. Стосовно економічної та соціальної діяльності, Сторони зобов'язуються, в межах всієї країни:

- a) виключити із свого законодавства будь-які положення, що необгрунтовано забороняють або обмежують використання регіональних мов або мов меншин в документах, які стосуються економічного або соціального життя, зокрема трудових договорах, і технічній документації, такий як інструкції по використанню товарів або устаткування;
- b) заборонити застосування у внутрішніх правилах компаній і приватних документах будь-яких положень, що виключають або обмежують використання регіональних мов або мов меншин, принаймні між особами, що вживають одну і ту ж мову;
- c) запобігати практиці, спрямованій на відмову від використання регіональних мов або мов меншин в економічній або соціальній діяльності;
- d) сприяти використанню регіональних мов або мов меншин також за допомогою заходів, які не визначені у попередніх підпунктах, і/або заохочувати таке використання.

2. Стосовно економічної та соціальної діяльності, Сторони зобов'язуються, якщо державні органи мають таку компетенцію, в межах території, на якій використовуються регіональні мови або мови меншин, та у міру розумної можливості:

- a) включити у свої фінансові та банківські правила положення, які дозволяють шляхом використання процедур, сумісних з комерційною практикою, використовувати регіональні мови або мови меншин під час складання платіжних документів (чеків, векселів і т.і.) чи інших фінансових документів або, у міру можливості, забезпечити здійснення таких положень;
- b) в економічному та соціальному секторах, які знаходяться під їхнім безпосереднім контролем (державний сектор), організувати заходи, які сприяють використанню регіональних мов або мов меншин;
- c) забезпечити, щоб соціальні установи, такі як лікарні, будинки для осіб похилого віку та гуртожитки, могли приймати та обслуговувати осіб, що вживають регіональну мову або мову меншини і потребують догляду на підставі слабкого здоров'я, похилого віку або з інших причин, з використанням їхньої мови;

- d) забезпечити відповідними засобами складання інструкцій з техніки безпеки регіональними мовами або мовами меншин;
- e) вжити заходів для того, щоб інформація, яка надається компетентними державними органами стосовно прав споживачів, подавалась регіональними мовами або мовами меншин.

Стаття 14 **Транскордонні обміни**

Сторони зобов'язуються:

- a) застосовувати чинні двосторонні і багатосторонні угоди з державами, в яких аналогічна мова використовується у такій самій або схожій формі, або у разі необхідності докладати зусиль для укладення таких угод з метою сприяння контактам між особами, що вживають ту саму мову у відповідних державах у галузях культури, освіти, інформації, професійно-технічної підготовки і безперервного навчання;
- b) в інтересах регіональних мов або мов меншин сприяти транскордонному співробітництву, зокрема між органами регіонального або місцевого самоврядування, на території яких аналогічна мова використовується у такій самій або схожій формі, та/або розвивати таке співробітництво.

ЧАСТИНА IV **ЗАСТОСУВАННЯ ХАРТІЇ** **Стаття 15**

Періодичні доповіді

1. Сторони подають Генеральному секретарю Ради Європи на періодичній основі і у форматі, визначеному Комітетом міністрів, доповідь про політику, яку вони проводять відповідно до частини II Хартії, і про заходи, вжиті ними на виконання тих положень частини III, які вони прийняли. Перша доповідь подається через один рік після набрання Хартією чинності стосовно відповідної Сторони, наступні доповіді подаються кожні три роки після першої доповіді.

2. Свої доповіді Сторони оприлюднюють.

Стаття 16

Розгляд доповідей

1. Доповіді, які подаються Генеральному секретарю Ради Європи згідно зі статтею 15, розглядаються Комітетом експертів, який створюється відповідно до статті 17.

2. Законно створені органи або асоціації Сторони можуть звертати увагу Комітету експертів на питання, які стосуються зобов'язань цієї Сторони за частиною III Хартії. Після консультацій з відповідною Стороною Комітет експертів може врахувати таку інформацію під час підготовки доповіді, зазначеної у пункті 3 нижче. Ці органи або асоціації можуть також робити заяви стосовно політики, яку Сторона проводить відповідно до частини II.

3. На основі доповідей, зазначених у пункті 1, та інформації, згаданій у пункті 2, Комітет експертів складає доповідь Комітету міністрів. Ця доповідь супроводжується коментарями, які Сторони надсилають на відповідне прохання, і може оприлюднюватися Комітетом міністрів.

4. Доповідь, зазначена у пункті 3, містить, зокрема, пропозиції Комітету експертів стосовно підготовки Комітетом міністрів необхідних рекомендацій одній або декільком Сторонам.

5. Генеральний секретар Ради Європи подає Парламентській асамблеї докладну дворічну доповідь про застосування Хартії.

Стаття 17

Комітет експертів

1. До складу Комітету експертів входять по одному члену від кожної Сторони. Члени Комітету призначаються Комітетом міністрів із списку кандидатів, які висувуються відповідною Стороною і які повинні відзначитися високою сумлінністю та мати визнаний авторитет в питаннях, які розглядаються у цій Хартії.

2. Члени Комітету призначаються строком на 6 років і можуть перепризначатися. Член Комітету, який не може продовжувати виконувати свої обов'язки, замінюється за процедурою, визначеною у пункті 1, а його наступник обіймає посаду свого попередника протягом решти частини його строку повноважень.

3. Комітет експертів встановлює свої правила процедури. Його секретарське обслуговування забезпечується Генеральним секретарем Ради Європи.

ЧАСТИНА V ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 18

Цю Хартію відкрито для підписання державами-членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації, прийняттю або затвердженню. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи затвердження здаються на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

Стаття 19

1. Ця Хартія набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати, на яку п'ять держав-членів Ради Європи висловили свою згоду на обов'язковість для них цієї Хартії відповідно до положень статті 18.

2. Стосовно будь-якої держави, яка висловлюватиме свою згоду на обов'язковість для неї цієї Хартії після набрання нею чинності, Хартія набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати здачі на зберігання ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи затвердження.

Стаття 20

1. Після набрання цією Хартією чинності, Комітет міністрів Ради Європи може запропонувати будь-якій державі, яка не є членом Ради Європи, приєднатися до цієї Хартії.

2. Стосовно будь-якої держави, яка приєдналася до Хартії, Хартія набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати здачі на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи документа про приєднання.

Стаття 21

1. Будь-яка держава під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти чи свого документа про прийняття, затвердження або приєднання може заявити одне або декілька застережень до пунктів 2-5 статті 7 цієї Хартії. Інші застереження не дозволяються.

2. Будь-яка Договірна Держава, яка заявила застереження згідно з попереднім пунктом, може повністю або частково відкликати його шляхом подання відповідного повідомлення на ім'я Генерального секретаря Ради Європи. Відкликання набирає чинності від дати отримання Генеральним секретарем такого повідомлення.

Стаття 22

1. Будь-яка Сторона може у будь-який час денонсувати цю Хартію шляхом подання відповідного повідомлення на ім'я Генерального секретаря Ради Європи.

2. Така денонсація набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення шестимісячного періоду від дати отримання Генеральним секретарем такого повідомлення.

Стаття 23

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє держави-члени Ради і будь-яку державу, яка приєдналася до цієї Хартії, про:

- a) будь-яке підписання;
- b) здачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти або будь-якого документа про прийняття, затвердження або приєднання;
- c) будь-яку дату набрання чинності цією Хартією відповідно до статей 19 та 20;
- d) будь-яке повідомлення, отримане на виконання положень пункту 2 статті 3;
- e) будь-яку іншу дію, будь-яке повідомлення або сповіщення, які стосуються цієї Хартії.

На посвідчення чого нижчепідписані належним чином на те уповноважені представники підписали цю Хартію.

Вчинено у Страсбурзі п'ятого дня листопада місяця 1992 року англійською і французькою мовами, причому обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігатиметься в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії Хартії кожній державі-члену Ради Європи і будь-якій державі, якій було запропоновано приєднатися до цієї Хартії.

Додаток 3

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

1. Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, підписану від імені України 2 травня 1996 року в м. Страсбурзі (далі - Хартія), ратифікувати.

2. Положення Хартії застосовуються до мов таких національних меншин України: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької та угорської.

3. Україна бере на себе зобов'язання відповідно до частин I, II, IV, V Хартії, крім пункту 5 статті 7 частини II.

4. Стосовно кожної мови, на яку відповідно до статті 2 цього Закону поширюються положення Хартії, застосовуються такі пункти та підпункти статей 8-14 частини III Хартії:

а) підпункти "a (iii)", "b (iv)", "c (iv)", "d (iv)", "e (iii)", "f (iii)", "g", "h", "i" пункту 1 та пункт 2 статті 8;

б) підпункти "a (iii)", "b (iii)", "c (iii)" пункту 1, підпункт "c" пункту 2 та пункт 3 статті 9;

в) підпункти "a", "c", "d", "e", "f", "g" пункту 2, підпункт "c" пункту 4 статті 10;

г) підпункти "a (iii)", "b (ii)", "c (ii)", "d", "e (i)", "g" пункту 1, пункти 2 та 3 статті 11;

г) підпункти "a", "b", "c", "d", "f", "g" пункту 1 та пункти 2 і 3 статті 12;

д) підпункти "b", "c" пункту 1 статті 13;

е) підпункти "a", "b" статті 14.

5. При застосуванні положень Хартії заходи, спрямовані на утвердження української мови як державної, її розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України, не вважаються такими, що перешкоджають чи створюють загрозу збереженню або розвитку мов, на які відповідно до статті 2 цього Закону поширюються положення Хартії.

6. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України

Л.КУЧМА

м. Київ, 15 травня 2003 року
N 802-IV

Зміст

1	Опис дисципліни	3
2	Типовий тематичний план	5
3	Навчальна програма	6
4	Плани семінарів і практичних занять	10
5	Завдання для контрольної роботи	60
6	Критерії оцінки виконання завдань контрольної роботи з дисципліни “Правнича лінгвістика”	65
7	Перелік питань для самоконтролю	67
8	Додатки	69